Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr | http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad | ISSN: 2146-7900 | Cilt: 15 Sayı: 2

Başlangıçtan Günümüze Kelâm Doktora Tezleri Değerlendirmesi -Türkiye Örneği-

An Evaluation of Kalām Doctoral Dissertations from Their Beginning to the Present: the Case of Turkey

Yusuf Kenan Atılgan[1*]

Geliş Tarihi: *25/01/2026*

Kabul Tarihi: *07/06/2026*

DOI: *10.53683/gifad.1871546*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı / Dr. Lecturer, Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Theology, Department of History of Islamic Sects

Hatay / Türkiye

yusufkenanatilgan@gmail.com

orcid.org/ 0000-0002-1971-7090

**Sorumlu Yazar / Corresponded Author*

Telif Hakkı: *Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Gümüşhane, 29000, Türkiye. Bütün hakları saklıdır.*

Copyright: *Gümüşhane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000, Türkiye. All right reserved*

İntihal: *Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir*

Plagiarism: *This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.*

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri bünyesinde yer alan Temel İslam Bilimleri Kelâm Anabilim Dalı'nda 1960 ile 2025 yılları arasında tamamlanmış olan 403 adet doktora tezini kapsamlı bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yaklaşık altmış beş yıllık bir süreci mercek altına alan araştırma, Kelâm ilminin modern dönem akademik serüvenini nicel ve nitel veriler ışığında ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Makalenin temel sorunsalı, Kelâm alanındaki akademik üretimin hangi tematik odaklarda yoğunlaştığını, zaman içerisinde geçirdiği paradigma değişimlerini ve literatürdeki mevcut boşlukları tespit etmektir. Çalışmanın metodolojik çerçevesini belirlemek amacıyla üniversitelerin web sayfaları, İSAM Makale Veri Tabanı ve YÖK TEZ merkezi verileri titizlikle taranarak veri dosyası oluşturulmuştur. Araştırma, sadece sayısal bir döküm sunmanın ötesine geçerek; tezlerin konu dağılımları, kronolojik seyirleri, danışman bilgileri ve farklı disiplinlerden akademisyenlerin sürece olan katkıları gibi çok katmanlı bir değerlendirme sunmaktadır. İncelenen doktora tezleri; sistematik kelâm meseleleri, disiplinler arası ve karşılaştırmalı çalışmalar, kavram incelemeleri, şahıs-bölge-dönem araştırmaları ile eser ve tahkik tetkikleri ana çerçevesinde 22 alt başlık altında tasnif edilmiştir. Bu tasnif süreci; ilahî sıfatlardan nübüvvet anlayışına, Kelâm-siyaset ilişkisinden modern felsefi akımlara, kadın konulu araştırmalardan güncel kelâmî problemlere kadar oldukça geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Elde edilen bulgular, Kelâm ilmi alanındaki doktora çalışmalarında belirli dönemlerde bazı konuların akademik doygunluğa ulaştığını, buna karşın kelâm metodolojisi, semantik çalışmalar ve bazı bölgesel/tarihsel dönemler üzerine yapılan araştırmaların sınırlı kaldığını göstermektedir. Ayrıca tezlerin giriş ve sonuç kısımlarındaki metodolojik eksiklikler ile literatür taramasındaki yetersizlikler, çalışmanın eleştirel boyutunu oluşturmaktadır. Sonuç olarak bu makale, geçmişten günümüze Kelâm çalışmalarının bir projeksiyonunu sunarak, gelecekte yapılacak akademik araştırmalar ve belirlenecek yeni doktora tez konuları için stratejik bir literatür haritası ve yol gösterici bir kaynak olma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Doktora Tezleri, Akademik Literatür, Bibliyometrik Analiz, Türkiye'de Kelâm Araştırmaları, Tematik Tasnif.

Abstract

This study aims to comprehensively analyze 403 doctoral dissertations completed in the Department of Kalam (Islamic Theology) within the framework of Basic Islamic Sciences in Türkiye between 1960 and 2025. Examining a period of approximately sixty-five years, this research is significant in revealing the academic journey of the science of Kalam in the modern era through both quantitative and qualitative data. The primary objective of the article is to identify the thematic focal points of academic production in the field of Kalam, the paradigmatic shifts it has undergone over time, and the existing gaps in the literature. To establish the methodological framework of the study, a comprehensive dataset was created by meticulously scanning university web pages, the ISAM Articles Database, and the Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center. Beyond providing a mere numerical inventory, the research offers a multi-layered evaluation, including the thematic distribution of dissertations, their chronological progression, supervisor profiles, and the contributions of scholars from different disciplines to the process. The examined doctoral theses are classified under 22 sub-headings within the main framework of systematic Kalam issues, interdisciplinary and comparative studies, conceptual analyses, person-region-period research, and text-critical (tahqiq) studies. This classification encompasses an extensive range, from divine attributes to the conception of prophethood, the relationship between Kalam and politics, modern philosophical movements, gender-related research, and contemporary theological problems. The findings indicate that while certain subjects in doctoral studies within the field of Kalam reached academic saturation during specific periods, research on Kalam methodology, semantic analyses, and certain regional or historical periods remains limited. Furthermore, methodological deficiencies in the introduction and conclusion sections of the theses, along with inadequacies in literature reviews, constitute the critical dimension of this study. In conclusion, by presenting a projection of Kalam studies from the past to the present, this article serves as a strategic literature map and a guiding resource for future academic research and the determination of new doctoral thesis topics.

Keywords: Kalam, Doctoral Dissertations, Academic Literature, Bibliometric Analysis, Kalam Studies in Türkiye, Thematic Classification.

Giriş

Türkiye'de Kelâm alanında hazırlanan doktora tezleri, yaklaşık altmış beş yıllık bir birikime sahiptir. Bu süreç zarfında Kur'an, hadis, şahıs, eser, dönem ve mezhep odaklı çalışmaların yanı sıra; sistematik kelâm problemleri çerçevesinde kurgulanan, edisyon kritik, tahkik, tahlil veya tercüme mahiyetindeki pek çok bilimsel araştırma literatüre kazandırılmıştır. Kelâm akademisyenleri tarafından düzenlenen koordinasyon toplantılarında sunulan tebliğler, kaleme alınan değerlendirme makaleleri ve yapılan çeşitli tasnif çalışmalarıyla söz konusu tez birikimi farklı açılardan tartışmaya açılmıştır. Yapılan tezlerin önemli bir kısmı, muhtevaları gereği birden fazla tematik çerçeve içerisinde yer alabildiğinden, literatürde çok boyutlu tasniflere konu edilmiştir (Topaloğlu, 2004, 65-73; Çelebi, 2007, 73-104; Sinanoğlu, 2007, 115-139; Karadaş, 2009, 129-151; Karadaş, 2012, 549-553; Biçer, 2016, 313-343; Biçer, 2012, 1-10; Anay, 1998, 73-170).

Bu araştırmada, üniversitelerin web sayfaları ile YÖKTEZ ve İSAM dijital veri tabanlarında yer alan veriler sistematik birer dosya haline getirilerek incelenmiş ve her bir çalışma ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ancak yüzlerce tezin kalite standartları, Kelâm ilmine sağladığı özgün katkılar, metodolojik tutarlılık ve geçerlilik gibi derinlikli detayları müstakil birer çalışma konusu teşkil ettiğinden, bu hususlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Literatür incelendiğinde, tezleri konu alan mevcut makale ve bildirilerin bir kısmının son dönem çalışmalarına odaklandığı; genel tespitler, çağdaş kelâm çalışmalarının sorunları ve İslam mezhepleri tarihi ile olan disiplinler arası etkileşim gibi genel hatları ele aldığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda ise 2017 yılına kadar olan süreç zaman dilimleri üzerinden tasnif edilmiştir. Bu makaleyi mevcut çalışmalardan ayıran temel nitelik, Kelâm alanında başlangıcından günümüze kadar üretilen tüm doktora tezlerinin, kullandıkları yöntemler ve içerikleri bazında tetkik etmesidir. Literatürde genellikle dört veya beş ana başlık altında ele alınan konular, bu çalışmada yirmi iki farklı kategoriye ayrılarak daha detaylı bir tasnife tabi tutulmuştur. Araştırma ile Türkiye'deki Kelâmî müktesebatın tarihsel seyri resmedilerek; alandaki yoğunlaşmalar, ihmal edilen sahalar ve metodolojik yönelimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada örneklem yöntemi yerine, kapsamlı bir literatür taraması ve içerik analizi metodu benimsenmiştir.

Makale kapsamında incelenen tezler; konularına göre dağılım, disiplinler arası ve karşılaştırmalı çalışmalar, kavram incelemeleri, şahıs-bölge-dönem araştırmaları ile eser ve tahkik tetkikleri ana ekseninde değerlendirilmiştir. Bu temel çerçeve; ilahî sıfatlar, isbat-ı vâcip, mütekellimler, İslam filozofları, Kelâm-siyaset/ tasavvuf/ fıkıh/ felsefe/ İsrâiliyat ilişkileri, Kur'an ve nübüvvet odaklı araştırmalar, mezhep merkezli çalışmalar, modern yaklaşımlar, kadın konulu araştırmalar ve tahkik çalışmaları gibi alt başlıkta detaylandırılmıştır.

Bibliyografik bir araştırma makalesi niteliği taşıyan ve 403 tezi analiz eden bu çalışmanın sınırlılıkları dahilinde, dijital platformlarda kaydı bulunmayan az sayıdaki çalışmanın matbu nüshalarına ulaşılmaya çalışılmış; hiçbir mecrada verisine rastlanmayan çalışmalar ise kapsam dışı kalmıştır.

Kelâm ilmi, tarihsel süreçte kendine özgü bir metodoloji ve zengin bir muhteviyat geliştirmiştir. Ancak araştırmacıların kişisel müktesebatları ve disiplinler arası etkileşimler, zaman zaman klasik Kelâm yönteminin dışına çıkan yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Bu gerçeklikten hareketle çalışma, üretilen bilginin niteliğini ve Kelâm alanına katkısını irdeleyerek mevcut durumun bir muhasebesini yapmayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulguların ve çalışılmamış alanların tespiti, alanda araştırma yapacak yeni akademisyenler için nitelikli bir rehberlik sunacaktır.

1. Kelâm Doktora Tezleri ile İlgili Sayısal Veriler

Üniversitelere göre yapılan tezlerin dağılımı incelendiğinde, 10 ve üzeri çalışmaya sahip kurumlar arasında Ankara Üniversitesi 102 tezle ilk sırada yer almaktadır. Ankara Üniversitesini sırasıyla Marmara (80), Selçuk ve Necmettin Erbakan (46), Atatürk (26), İstanbul (17) ve Uludağ (15)

Üniversiteleri takip etmektedir. Erciyes ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri ise 14'er tezle listede yer alan diğer kurumlardır.

Tablo-1: Kelâm Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı (≥10 Tez)

Üniversite	Tez sayısı
Ankara Üniversitesi	102
Marmara Üniversitesi	80
Selçuk Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi	46
Atatürk Üniversitesi	26
İstanbul Üniversitesi	17
Uludağ Üniversitesi	15
Erciyes Üniversitesi	14
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	14

Tablo-2: 1960-2000 Yılları Arası Üniversitelerde Tez Bitirme Sayıları

Üniversite	1960	1964	1971	1974	1979	1980	1981	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	
Marmara			1			1				1				1		2		1	2	2	1	2		2	3	19
Selçuk										1		2				1	1	1	1	1		5	1	2	1	17
Ankara	2	1								1		1	1		1					1	2		1	2	3	16
Atatürk				1			1	1			1	1						1		1	1	2	1		3	14
Uludağ					1				2							1										4
Harran																							3	1		4
Dokuz Eylül									1											1		1				3
Erciyes																								1	1	2
Ondokuz Mayıs																								1		1
	2	1	1	1	1	1	1	1	3	3	1	4	1	1	1	4	1	3	3	6	4	10	6	9	11	80

Tablo-2.1: 2001-2025 Yılları Arası Üniversitelerde Tez Bitirme Sayıları

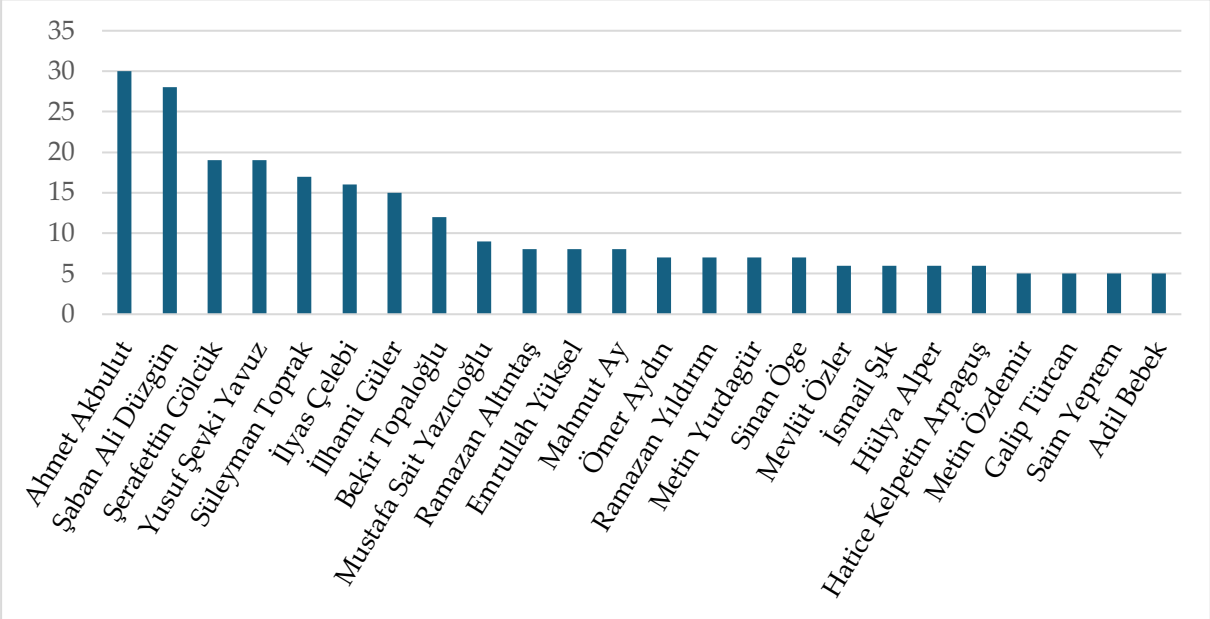
Üniversite	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Ankara	1	3	5		4	3	5	2	7	5	7	6		5		3	1	3		7	4	5	5	4	85
Marmara	1	1		2	2	1	3	2	3	1	4	4	5	6	3	2	1	1	2	2	1	3	3	8	61
İstanbul											1		1					1	2		3	3		6	17
Erbakan												1					3		2	2		2	4	3	17
Yüzüncü Yıl															3	2	1	2	1		1	1	2		13
Atatürk					1							1	1	1	1	1	1	2	1			1	1	1	13
Erciyes	1				1				1		1			2		2	1			1	2				12
Selçuk	1		3		1	1			2	1	1	1							1						12
Uludağ					2		1				1		1		1				1	1		1	1	1	11
S. Demirel		1						1	1														6		9
Çukurova														1		1			1		1	1	2		7
İnönü																	1	1	3		1			1	7
Dicle																	2	1			1	1	1	1	7
Ondokuz Mayıs				1	1					1			1							1				1	6

Cumhuriyet													1	1	1	1					2		6
Dokuz Eylül				1		1	1			1									1				5
Sakarya												1				1		2			1		5
Hitit															1			1	1				3
Fırat															1			1				1	3
Sütçü İmam																		1	1		1		3
Osmangazi																				1	1	1	3
Harran		2																					2
Çanakkale													1			1							2
Gaziantep																		1			1		2
Yıldırım																		1			1		2
29 Mayıs																					1	1	2
Rize																			1			1	2
Gümüşhane																						1	2
Binali																			1				1
FSM																				1			1
Uşak																					1		1
Siirt																						1	1
	4	7	8	4	12	6	10	5	14	9	15	13	10	17	9	14	14	11	21	19	16	25	33	27	323

Kelâm ilmi literatüründe doktora tez danışmanlıkları incelendiğinde, akademik üretimin Ankara, İstanbul ve Konya eksenli köklü üniversitelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Şaban Ali Düzgün (32) ve Ahmet Akbulut (30) en fazla tez yöneten isimler olarak öne çıkarken; onları Şerafettin Gölcük (19), Yusuf Şevki Yavuz (18), Süleyman Toprak (16), İlyas Çelebi (16), İlhami Güler (14) ve Bekir Topaloğlu (ö. 2016) (12) takip etmektedir.

Beş ve üzeri danışmanlık sayısına sahip diğer akademisyenler arasında Mustafa Sait Yazıcıoğlu (10), Ramazan Altıntaş (8), Emrullah Yüksel (8), Mahmut Ay (8), Metin Yurdagür (7), Sinan Öge (7) ve Ömer Aydın (7) yer almaktadır. Ayrıca Ramazan Yıldırım, Mevlüt Özler, İsmail Şık, Hülya Alper ve Hatice Kelpetin Arpaguş 6'şar; Galip Türcan, Saim Yeprem ve Adil Bebek ise 5'er tezle sürece katkı sağlamıştır. Bu veriler, ana merkezlerin yanı sıra Erzurum, Kayseri, Bursa ve Malatya gibi illerdeki üniversitelerin de kelâm araştırmalarında kayda değer bir görünürlüğe ulaştığını kanıtlamaktadır.

Tablo-3: Kelâm Doktora Tezlerinde Danışmanlık Sayıları

Literatürde daha az sayıda danışmanlık üstlenen akademisyenler incelendiğinde; 5 kişinin 4'er, 12 kişinin 3'er, 21 kişinin 2'şer ve 42 kişinin 1'er adet tez tamamladığı görülmektedir. Bir ile üç arasında danışmanlık yapan hocaların kurumları baz alındığında, 2007 yılı ve sonrasında açılan ilahiyat fakültelerindeki doktora programlarının mezun vermeye başladığı müşahede edilmektedir (Tablo 3).

Kelâm alanındaki tezlerin bir kısmında ise alan dışı disiplinlerden gelen akademisyenler danışmanlık yapmıştır. Bu isimler arasında çok yönlü âlim Muhammed Tâvît et-Tancî (ö. 1974) ve Bassam Ali Alomoush (Soylu, 2018; Mahitapoğlu, 2021) dikkat çekmektedir. Ayrıca Mustafa Çağrıcı ve İsmail Yakıt (İslam Felsefesi), Nasrullah Hacımüftüoğlu, İdris Şengül ve Musa Kazım Yılmaz (Tefsir), Ethem Ruhi Fığlalı, Metin Bozan ve Sayın Dalkıran (İslam Mezhepleri Tarihi), Neşet Çağatay (Tarih), Salih Tuğ ve İhsan Akay (İslam Hukuku), Necati Kara (Arap Dili) ve Mirza Tokpunar (Hadis) gibi farklı uzmanlık alanlarına sahip hocalar da kelâm tezlerine rehberlik etmişlerdir.

Tablo-4: 1960-2000 Yılları Arası Doktora Tez Danışmanlıkları Sayıları

Akademisyen	1960	1964	1971	1974	1979	1980	1981	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	
Bekir Topaloğlu					1									1		2		1		1	1	2			2	11
Şerafettin Gölcük								1		1		2				1	1					3		2		11
M. Sait Yazıcıoğlu													2			1				1	1		1	1	2	9
Emrullah Yüksel											1	1						1		1	1	2	1			8
Süleyman Toprak																	1	1	1	1		2	1		1	8
Muhammed Tâvît et-Tancî	2																									2
Hüseyin Atay									1	1																2
Ahmet Akbulut																								1	1	2
Mevlüt Özler																									2	2
Cihat Tunç																								1	1	2
Yusuf Şevki Yavuz																			1		1					2
Metin Yurdagür																								2		2
Mustafa Çağrıcı																			1	1						2
A. Saim Kılavuz																1										1
İsa Doğan																								1		1
Hasan Hüseyin Tunçbilek																								1		1
Saim Yeprem																									1	1
E. Ruhi Fığlalı																				1						1
Nadim Macit																							1			1
Musa Kazım Yılmaz																								1		1
Salih Tuğ											1															1
Avni İlhan																						1				1
Neşet Çağatay		1																								1
Sabri Hizmetli												1														1
	2	1			1			1	1	2	2	4	2	1	1	4	2	3	3	6	4	10	4	10	10	74

Tablo-4.1: 2001-2024 Yılları Arası Doktora Tez Danışmanlıkları Sayıları

Akademisyen	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Ahmet Akbulut		1	3		2	1	3		4	2	3	2		2		1	1			2	1				28
Şaban Ali Düzgün			1		1	2	1	1	1	3	4	2		2		1		2		2	1	3	2	3	31
Yusuf Şevki Yavuz	2						1		1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		17
Şerafettin Gölcük	1		1		1	1			2	1	1														8
Süleyman Toprak			1									2							2	1		2	1		9
İlyas Çelebi					2	1	2	2	1		1	2	1		1	1		1					1		16
İlhami Güler		2	1		1		1	1	2			2				1							1	2	14
Bekir Topaloğlu		1																							1
M Sait Yazıcıoğlu	1																								1
Ramazan Altıntaş																	3						2	3	8
Mahmut Ay														1						2	2	1	1	1	8
Ömer Aydın											1		1						1		3			1	7
Metin Yurdagür												1	1	3											5
Ramazan Yıldırım																		1	1			3		2	7
Sinan Öge															1		1	2				1		2	7
Mevlüt Özler					1							1	1	1											4
İsmail Şık														1		1			1		1		2		6
Hatice K. Arpaguş															1	1						1		3	6
Hülya Alper																			1			1	2	2	6
Metin Özdemir														1		1			1		1	1			5
Adil Bebek											1		1	2						1					5

Galip Türcan																						5		5
Saim Yeprem		1		2					1															4
Hulusi Arslan																	1	1	1		1			4
Temel Yeşilyurt											1			2						1				4
Ahmet Akgüç																	1	1				1	1	4
A. Saim Kılavuz					2								1											3
Fikret Soyal																			1			1		1	3
Cağfer Karadaş							1				1									1					3
Osman Karadeniz				1						1										1					3
Murat Serdar																1	1				1				3
Cemaletti n Erdemci															1	1					1				3
İbrahim Aslan																				1			2		3
U. Murat Kılavuz															1								1	1	3
Erkan Yar																1			1				1		3
İsmail Yörük																						3			3
Ramazan Biçer													1				1		1						3
İsa Yüceer															1	1	1								3
Vecihi Sönmez																		1			1	1			3
Cihat Tunç	1																								1
Hüseyin Aydın																					1				1
İsa Doğan					1					1															2
	5	5	6	3	11	5	9	4	12	9	14	13	8	16	7	12	12	8	12	13	15	20	23	18	263

Tablo-4.1.1: 2001-2024 Yılları Arası Doktora Tez Danışmanlıkları Sayıları

Akademisyen	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Faruk Sancar																				1				1	2
Fethi Kerim Kazanç													1							1					2
Fikret Karaman																			2						2
Hasan Hüseyin Tunçbilek		1																							1
Metin Yıldız																			1				1		2
Süleyman Akkuş																			1			1			2
Muhittin Bağçeci					1				1																2
Orhan Şener Koloğlu																			1			1			2
Harun Işık																1					1				2
Mehmet Evkuran																1				1					2
Mehmet Ümit																							1	1	2
Abdulhamit Sinanoğlu																			1			1			2
Mehmet Baktır															1		1								2
Berat Sarıkaya																						1	1		2
İbrahim Coşkun																				1			1		2
Recep Ardoğan																				1		1			2
Abdulgaffar Arslan								1															1		2
Ahmet Erkol																	1						1		2
N. Kemal Okumuş																						1	1		2
		1			1			1	1				1		1	2	2		6	5	1	6	7	2	37

Tablo-4.1.2: 2001-2024 Yılları Arası Doktora Tez Danışmanlıkları Sayıları

Akademisyen	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Mehmet Keskin																			1						1
A. Bülent Baloğlu							1																		1
Mustafa Sinanoğlu																						1			1
Musa Koçar									1																1
Mehmet Dağ				1																					1
Muhammet Yazıcı																1									1
Abdullah Demir																							1		1
Kamil Güneş																						1			1
Mahmut Çınar																			1						1
H. Nebi Güdekli																								1	1
Hilmi Demir																			1						1
Ahmet Çelik																							1		1
Mustafa Bozkurt																								1	1
Orhan Aktepe																				1					1

Resul Öztürk																				1		1
Rıdvan Özdinç																					1	1
Burhanettin Kıyıcı															1							1
Salih Sabri Yavuz																				1		1
Mustafa Ünverdi																			1			1
Durmuş Özbek			1																			1
Mehmet Bulut						1																1
Özcan Taşçı												1										1
Muammer Esen															1							1
Serdar Demirel																		1				1
Nasrullah Hacımüftüoğlu																	1					1
Metin Bozan																					1	1
İdris Şengül																				1		1
İsmail Yakıt		1																				1
İhsan Akay																		1				1
Necati Kara													1									1
Sayın Dalkıran																			1			1
Mirza Tokpınar															1							1
		1	1	1		1	1		1				1	1	1	1	2	3	2	2	4	5	4	32

Kelâm doktora tezlerinin seyri, 1960-1985 arasındaki ilk 25 yılda yalnızca 8 çalışmayla sınırlı kalmıştır. 1986-2000 döneminde 66 teze ulaşan çalışmalar, 2000 sonrasında büyük bir ivme kazanarak 329'a yükselmiştir. Özellikle 2022-2024 yıllarını kapsayan son üç yılda tamamlanan 89 tez (2022: 30, 2023: 35, 2024: 24), ilk 25 yıllık birikimin 11 katıdır. Bu sayısal artışta ilahiyat fakültelerinin çoğalması ve dijital kaynaklara erişim kolaylığı belirleyici rol oynamıştır.

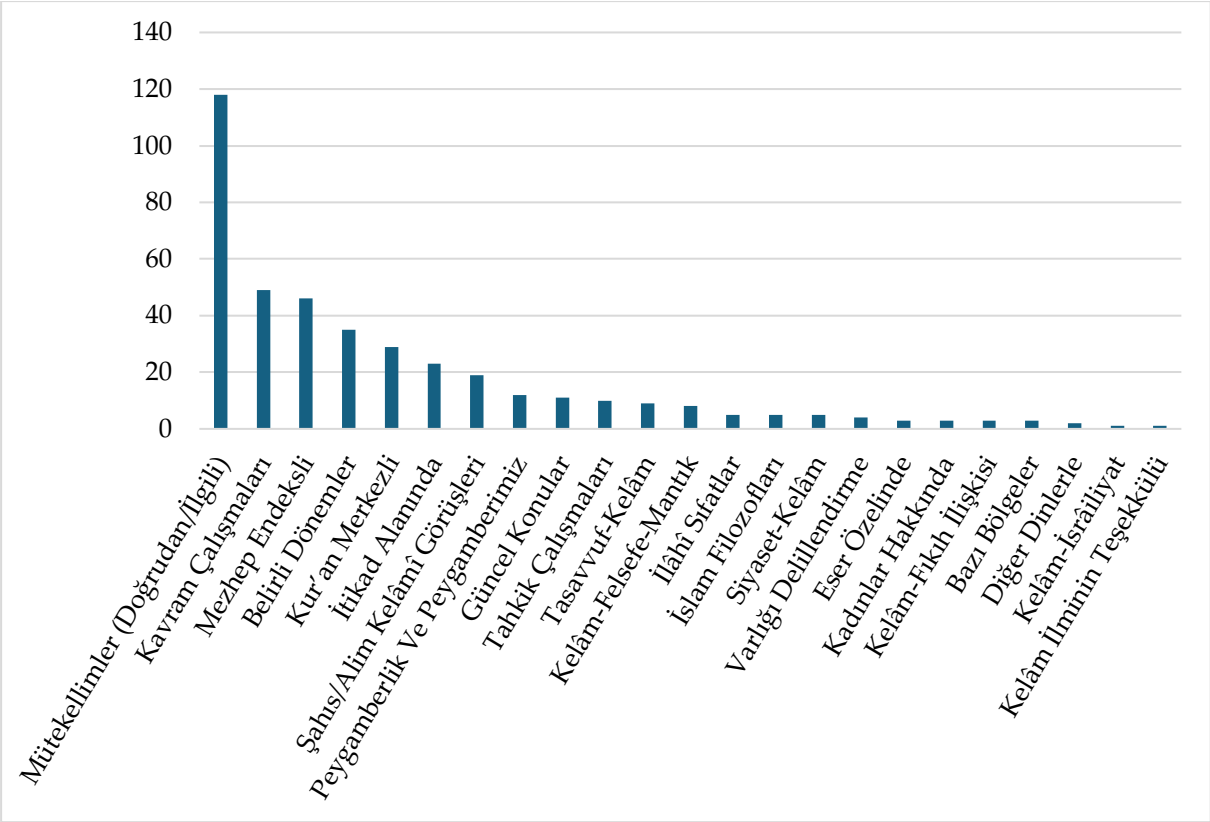
Tablo-5: Dönemlere Göre Tez Sayısı

Dönem	Süre (yıl)	Tez sayısı	Önceki döneme göre artış (kat)
1960-1985	25	15	—
1986-2000	15	65	8,25
2001-2024	24	327	4,98

Kelâm doktora tezlerinin konu dağılımında mütekellim odaklı araştırmalar 117 çalışma ile ilk sırada yer almaktadır. Bunu kavram (49), mezhep (46), dönem (35), Kur'an merkezli (29) ve genel itikad (23) çalışmaları takip etmektedir. Şahıs görüşleri (19), nübüvvet (12), güncel meseleler (11) ve tahkik (10) çalışmaları ise diğer belirgin başlıkları oluşturmaktadır.

Disiplinler arası alanda tasavvuf (9), felsefe-mantık (8), siyaset (5) ve fıkıh (3) ile olan ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca ilahî sıfatlar (5), İslam filozofları (5), ispat-ı vâcip (4), eser (3), kadın (3), bölge (3), mukayeseli dinler (2), İsrâiliyat (1) ve kelâmın teşekkülü (1) üzerine sınırlı sayıda tez üretilmiştir.

Tablo-6: Kelâm Doktora Tezlerinde Konu Dağılımı

Kelâm çalışmalarında yoğunluk mütekellimler, kavramlar ve mezhepler üzerindedir. Buna karşın İsrâiliyat, felsefe, modern dönem problemleri, nübüvvet ve ilahi sıfatlar gibi konularda literatür kısıtlıdır; kelâm-hadis ilişkisine dair ise doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Akademik veri sistemlerinde (YÖK TEZ ve İSAM) bazı bütünleşik doktora (Güler, 1990; Esen, 1995) ve danışman bilgisi eksik olan çalışmalar (Topaloğlu, 1971; Aytekin, 1981; Yurdagür, 1984; Düzen, 1974; Yeprem, 1980; Bağçeci, 1984) mevcuttur. Literatürde Türk öğrencilerin yabancı hocalardan (Mahitapoğlu, 2023; Doğan, 1960; Atay, 1960), yabancı öğrencilerin ise Türk hocalardan (Abuzarova, 2007; Kalberdiev, 2010; Zafar, 2020; Tahirova, 2005; Aruçi, 1994; Erjan, 2003; Şirinov, 2007; Chyıbylov, 2022; Abdullayev, 2005; Jilili, 2014; Chelidze, 2015; Galmamatov, 2016; Abdurrahman, 2019; Noori, 2022; Benras, 2022; Ahmed, 2022; Al-Husseini, 2016; İbrahim, 2022; Muhammed, 2011; Ahmedoğlu, 2024; Murad, 2019; Şeyhhasan, 2022; Mahmoud, 2019; Bake, 2014; Suyargulov, 2018; Musahanov, 2009) tez yaptığı görülmektedir. Özellikle Marmara (8) ve Ankara (7) üniversiteleri yabancı öğrenci sayısında öne çıkmaktadır.

Çift danışmanlı tezlerin (Yavuz, 2022; Durmuş, 2022; Eliş, 2023; Akgün, 2021) yanı sıra, danışman alanı ile tez konusunun uyuşmadığı (Dalkılıç, 2002) veya veri tabanlarında farklı disiplinlere (İrven, 2021; İnan, 2021; İşcan, 1997) ait görünen çalışmalar bulunmaktadır. Toplam 403 çalışmanın müellifleri çoğunlukla akademi bünyesinde, bir kısmı ise Diyanet, MEB veya özel sektörde faaliyet göstermektedir.

Cinsiyet dağılımı açısından, erkek danışmanlığındaki ilk tez 1960'ta, kadın danışmanlığındaki ilk tez ise 2015'te (Kahraman, 2015) tamamlanmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla başlangıçtan 2025 yılına kadar kadın danışmanla çalışan tek kadın akademisyen Yasemin Hologlu Akdoğan'dır (2024). 2007 sonrası kurulan fakültelerle birlikte kadın araştırmacı sayısı artarak 54'e ulaşmıştır.[1] Kelâm alanındaki

[1] Hatice Kelpetin Arpaguş, Hülya Alper, Hülya (Kır) Terzioğlu, Adile Tahirova, Emine Öğük, Fatma Bayraktar Karahan, Hülya Altunya, Hacer Şahinalp, Rabiye Çetin, Özden Kanter, Hikmet Yağlı Mavil, Lütfiye Gülay Bilgin, Asiye Tığlı, Fatma Uğuzman Genel, Fatma Günaydın, Ayşe Betül Tekin, Züleyha Birinci, Fatma Pınar, Fatma Aygün Erdem, Ayşegül Hafızoğlu, Saadet Altay, İrem Ceyhan, Tuğba Günal, Sibel Kaya, Nimet Ateş, Tuğba (Öztürk) Özoğlu, Meliha Bilge, Zeynep Hümeyra Koç, Meryem

doktora tezlerinde erkek akademisyenlerin sayısal fazlalığı danışmanlık oranlarına da yansımış olup, kadın akademisyen danışmanlıklarının yedi katıdır. Literatürde doktora düzeyinde danışmanlık yapan yalnızca iki kadın akademisyen tespit edilmiştir. Her ikisi de doktoralarını 2000 yılında tamamlayan Hatice Kelpetin Arpaguş ve Hülya Alper, 6'şar teze danışmanlık yaparak bu alandaki kadın akademisyenler olarak öne çıkmaktadır.

2. Konularına Göre Tezler

2.1. İtikad Alanında Yapılan Tezler

İnceleme kapsamındaki 23 tezin yaklaşık üçte birini oluşturan sekiz çalışma; imanın mahiyeti, oluşumu, metodik şüphe, taklidî-tahkikî ayrımı ve iman-küfür sınırı gibi meseleler üzerinden epistemolojik bir bütünlük sergilemektedir (Atay, 1960; Kılavuz, 1979; Karaman, 1993; Kubat, 1997; Gündoğar, 2003; Ünverdi, 2009; Gül, 2016; Yanbay, 2017; Çakmak, 2018). Literatürde imanın ahlakî, psikolojik boyutları ile din-dünya ilişkisini ele alan disiplinler arası çalışmalar (Alper, 2000; Terzioğlu, 2004; Acar, 2012; Hafızoğlu, 2016) ve düalist teolojiler ile antropomorfizm üzerine kurgulanan mukayeseli araştırmalar (Genç, 2016; Hafızoğlu, 2020) dikkat çekmektedir. Eskatolojik temeller (Ceylan, 1998; Abuzarova, 2007) ve klasik akaid eserlerinin muhteva analizlerinin (Aytekin, 1981; Sarıbulak, 2019; Turan, 2023) yanı sıra imamet (Gümüşoğlu, 1997), inanç problemleri (Kurt, 2013) ve bölgesel ulûhiyet tasavvurları (Kalberdiev, 2010) da incelenen diğer konulardır.[2]

2.2. İlahi Sıfatlarla İlgili Yapılan Tezler

İlahi sıfatlar mevzusu, kelâm ilminin teşekkülünden itibaren mezhebî ayrışmaların temel dinamiğini oluşturmasına ve modern zihnin beklentilerini karşılamada yaşanan güçlüklere rağmen, akademik üretimde büyük oranda geleneksel aktarım sınırları içerisinde kalmıştır. Literatürdeki doktora tezleri; konunun genel bir çerçevede (Yurdagür, 1984) veya ilim (Keskin, 1995), tekvin (Yıldırım, 1995) ve yaratma (Yücedoğru, 1991; Kurt, 2008) sıfatları özelinde ele alındığı toplam beş çalışmayla sınırlıdır. Analitik ve mukayeseli yöntemlerle mezheplerin görüşlerini yansıtan bu araştırmalar, kelâmî mirası aktarmada başarılı olsa da literatürde güncel bir tasnif denemesi veya paradigma yeniliği noktasındaki eksiklik devam etmektedir.

2.3. Kelâm İlminin Teşekkülü ile İlgili Tezler

Kelâm ilminin teşekkül süreci üzerine literatürde yoğun makale ve tebliğ bulunmasına karşın, doğrudan bu konuyu merkeze alan yalnızca bir doktora tezi (Güdekli, 2015) saptanmıştır. Söz konusu çalışma; dönemin teolojik sorunsallarını, kavramsal inşa süreçlerini ve özellikle Basra Mu'tezilesi'nin etkisini zengin verilerle kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Bununla birlikte, konunun geniş hacmi ve çok boyutlu yapısı, farklı perspektifler ve daha spesifik izlekler üzerinden yeni akademik araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

2.4. İsbât-ı Vâcip Üzerine Yapılan Tezler

Allah'ın varlığının delillendirilmesi üzerine literatürde saptanan beş doktora tezinden ikisi genel mahiyettedir; bunlardan biri klasik delilleri (Topaloğlu, 1971), diğeri ise klasik ve çağdaş argümanların mukayesesini (Şahin, 2014) merkeze almaktadır. Daha spesifik odaklı araştırmalarda ise gaye ve nizam (Haral, 2005) ile hudûs ve imkân (Kılavuz, 2007) delilleri incelenmiştir. Ayrıca, Kelâm ilminin kaynakları bağlamında icmâ delilini konu edinen bir çalışma da mevcuttur (Bulut, 2018).

Kur'an'da öncelikle ilahî birliğe vurgu yapılmasına rağmen, İslam'ın farklı coğrafyalara yayılması ve yabancı inanç sistemleriyle girilen polemikler, varlığın delillendirilmesini zorunlu

---

Özdemir Kardaş, Kamile Akbal, Kevser (Demir) Bektaş, Zeynep Şeker, Ayşe Bayraktar Barış, Elmas Gülhan Gençdoğan, Nazlı Eker, Fatmanur Ceran Köksal, Ayşe Turhan, Aslı Menekşe, Zuha Döndü Seven, Nisa Gecekuşu Demirbaş, Demet Aydın, Sezen Atlı, Esra Hergüner, Ayşe Kalyoncu, Şerife Özketen Çatalkaya, Esra Çelik, Hatice Kübra İmamoğlugil, Yasemin Hologlu Akdoğan, Ülfer Karabulut, Fatıma Sümeyye Kılaç, Merve Boynueğri, Miray Hallak, Esma Güner, Nuray Durmuş.

[2] Kader, şefaat ve kabir hayatı gibi başlıklar ise metodolojik tercih gereği kavram ve mezhep odaklı bölümlerde değerlendirilmiştir.

kılmıştır. Müslüman bilginlerce geliştirilen bu argümanlar literatürde genellikle yüzeysel işlenmekte olup, çağdaş gereksinimler ışığında konuyu tüm boyutlarıyla ele alacak derinlikli ve yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5. Peygamberlik Hakkında Yapılan Tezler

Nübüvvet eksenli doktora tezleri; peygamberliğin semavi kitaplardaki yeri (Sinanoğlu, 1995), mahiyeti (Bağçeci, 1984), gayb bilgisiyle ilişkisi (Özten, 2009) ve ispatı (Bulut, 2001; Ayğan, 2011; Toprak, 2020; Akbaş, 2023; Gür, 2023) gibi temalara odaklanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in görevleri (Kahraman, 2007), fetânet sıfatı ve örnekliği (İshak, 1997; Akdemir, 2014) ile hatm-i nübüvvet (Aktepe, 2000) meseleleri de çalışılmıştır.

Klasik kelâm terminolojisinde *usûl-i selâse* (ilâhiyyât, nübüvvât, sem'iyyât) tasnifinin merkezinde yer alan nübüvvet üzerine geniş bir literatür (makale, bildiri, yüksek lisans) mevcut olsa da, konunun çağdaş problemler bağlamında doktora düzeyinde derinleştirilmesi gereken bir alan olduğu görülmektedir.

2.6. Mütekellimler Hakkında Yapılan Tezler

Mu'tezilî mütekellimlerden Zemahşerî (ö. 538/1144) hakkında literatürde yalnızca bir doktora tezi (Altun, 2019) bulunurken; Kādî Abdülcebbâr (ö. 415/1025) üzerine bir kısmı karşılaştırmalı (Yılmaz, 2004; Güneş, 2000; Barlak, 2013; Günel, 2017; Tahirova, 2005; Ahmed, 2022), bir kısmı doğrudan (Aslan, 2007; Memiş, 2007; Aytepe, 2014; Erzi, 2022; Erel, 2022; Ünverdi, 2012; Altunya, 2009; Cengiz, 2010; Zafar, 2020; Sarıcı, 2021; Süt, 2011) toplam 16 çalışma mevcuttur.

Eş'arî mütekellim Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) hakkında altısı doğrudan (Turgut, 2021; Bozkurt, 2006; Çiftci, 2021; Arca, 2017; Erdoğan, 2017; Öz, 2018), ikisi mukayeseli (Günaydın, 2023; Baysal, 2022) 8 tez saptanmıştır.

Mâtürîdî kelâmcı Ebü'l-Muîn en-Nesefî (ö. 508/1115) üzerine ise biri Seyfüddîn el-Âmidî (ö. 631/1233) ile mukayeseli (Sönmez, 2000), dördü doğrudan (Bardakcı, 2005; Yüce, 2007; Yalçın, 2019; Düzgün, 1996) toplam 5 çalışma bulunmaktadır.

Şemsüddîn es-Semerkandî (ö. 702/1303) hakkında 5 (Gökçe, 1996; Yörük, 1987; Yavuz, 2024; Ergül, 2024; Tanrıbilir, 2021); Cürcânî (ö. 816/1413) (Kaş, 2017; Koca, 2023; Abdullayev, 2005; Atlı, 2024), Gazzâlî (ö. 505/1111) (Turgut, 2013; Gündüz, 2020; Aydın, 2004; Çetin, 2010) ve Cüveynî (ö. 478/1085) (Kahraman, 2015; Aktaş, 2020; Er, 2024) üzerine dörder; Adudüddin el-Îcî (ö. 756/1355) (Ünsal, 2022; Aksoy, 1999; Uğurlu, 2023) hakkında ise 3 tez tamamlanmıştır.

Mâtürîdiyye ekolü çerçevesinde, kurucu imam Mâtürîdî (ö. 333/944) üzerine 16 (Işık, 2011; Yeprem, 1980; Ateş, 2020; Yalçınkaya, 2014; Taşdelen, 2016; Öğük, 2007; Oral, 2014; Günaydın, 2013; Gülverdi, 2019; Önal, 2013; Demir, 2019; Erdem, 2015; Can, 1997; Erjan, 2003; Solmaz, 2003; Özcan, 1985) ve ekolün genel görüşleri doğrultusunda 2 (Karagöz, 2021; Doğan, 2023) olmak üzere toplam 18 çalışma yapılmıştır.

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/935-36) hakkında bir (Mavil, 2011); Sadruşşerîa (ö. 747/1346) (Aydın, 1996; Şensoy, 2022; Chyıbylov, 2022; Kılaç, 2024) ve Nasîruddin et-Tûsî (ö. 672/1274) (Genç, 2020; Tekin, 2013; Boynueğri, 2024; Şirinov, 2007) üzerine dörder çalışma mevcuttur.

Mu'tezile ekolünden Amr b. Ubeyd (ö. 144/761) (Köç, 2023), Dırâr b. Amr (ö. 200/815 [?]) (Kır, 2024), Muammer b. Abbâd (ö. 215/830) (Aydın, 2023), Cübbâîler (Koloğlu, 2005), Takıyyüddin Necrânî (VII./XIII. yüzyıl) (Taşçı, 2005), Ka'bî el-Belhî (ö. 319/931) (Koç, 2021; Musahan, 2009), Ebü'l-Hüseyin el-Basrî (ö. 436/1044) (Delen, 2022) ve İbn Metteveyh (ö. V./XI. yüzyıl) (Yıldız, 2015) hakkında birer tez saptanmıştır.

Mâtürîdî kelâmcılardan es-Saffâr (ö. 534/1139) (Demir, 2014), Lâmişî (ö. VI./XII. yüzyıl) (Şık, 2009), es-Sâlimî (ö. 460/1068'den sonra) (Sadıker, 2019), Burhânüddîn en-Nesefî (ö. 687/1289) (Fidanboy,

2022) ve Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) (Yeşilyurt, 1998) üzerine de müstakil çalışmalar yapılmıştır.

Ayrıca Zeydiyye'den er-Rassâs (ö. 584/1188) (Çetin, 2024) ve İbnü'l-Vezîr (ö. 840/1436) (Emirdağı, 2009); Eş'ariyye'den Halîmî (ö. 403/1012) (Kasar, 2002), Şehristânî (ö. 548/1153) (Öztürk, 2017), Azîz b. Muhammed en-Nesefî (ö. 700/1300 [?]) (Düzen, 1974), Sirâceddin el-Urmevî (ö. 682/1283) (Baysal, 2022), Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî (ö. 547/1152 [?]) (Tunagöz, 2012), Esîrüddin el-Ebherî (ö. 663/1265 [?]) (Borsbuğa, 2022) ve Râgıb el-İsfehânî (ö. V./XI. yüzyıl) (Kanter, 2011) birer çalışmaya konu olmuştur.

İbn Hazm (ö. 456/1064) (Serdar, 2005; Özoğlu, 2021), Âmidî (ö. 631/1233) (Akbal, 2022), İbnü'l-Melâhimî (ö. 536/1141) (Özerol, 2019; Bektaş, 2022), Celâleddin ed-Devvânî (ö. 908/1502) (Akman, 2016; Karabulut, 2024), Beyzâvî (ö. 685/1286) (Yaşar, 2018; Aykaç, 2016) ve Câhiz (ö. 255/869) (Eliş, 2023; Hallak, 2024) üzerine ikişer; Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/1037-38) (Arıkaner, 2024; Aruçi, 1994; Eyibil, 2019) üzerine 3, Teftâzânî (ö. 792/1390) (Özbek, 1987; Bardak, 2016; Çobanoğlu, 2020; Erdinç, 2019) üzerine ise 4 tez tamamlanmıştır. Mevcut literatür, Zemahşerî gibi disiplinler arası önemi haiz figürlerin kelâmî yönünün ihmal edildiğini ve şahıs odaklı tezlerdeki biyografik tekrarların içerik fazlalığı oluşturduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, mütekellimin düşünce sistemini bir bütün olarak kavrayan ancak spesifik problemleri metodolojik netlikle ele alan özgün çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.7. İslam Filozofları, Felsefe-Mantık-Kelâm İlişkisi Üzerine Yapılan Tezler

Filozofların kelâmî yaklaşımlarına dair sınırlı sayıdaki doktora tezinde İbn Rüşd (ö. 595/1198) (Cengiz, 2006), Molla Sadrâ (ö. 1050/1640) (Kavşut, 2018) ve Nasîrüddin et-Tûsî (ö. 672/1274) (Yurtkuran, 2023) gibi isimlerin görüşleri incelenmiştir. Mukayeseli perspektifte ise İbn Sînâ (ö. 428/1037) ile Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) zaman anlayışları (Özdil, 2022) ve Eş'arî mütekellimler ile Meşşâî filozofların bilgi tartışmaları (Şahin, 2005) ele alınmıştır.

Kelâm literatüründe İslam filozoflarına dair nicel yetersizlik dikkat çekicidir. Özellikle ilk İslam filozofu Kindî (ö. 252/866 [?]) hakkında hiç tez bulunmaması; terminolojiyi temellendiren Fârâbî (ö. 339/950), en üretken filozof İbn Sînâ (ö. 428/1037) ve İbn Rüşd (ö. 595/1198) üzerine yapılan çalışmaların azlığı bu eksikliği teyit etmektedir. Bu bağlamda Fârâbî özelinde kelâm-metafizik ilişkisi (Öztürk, 2019), mütekaddimûn dönemi Ehl-i sünnet perspektifinden kelâm-felsefe etkileşimi (Eker, 2023), Gazzâlî (ö. 505/1111) ve David Hume'un bilgi-inanç mukayesesi (Yıldız, 2014) ile İbn Sînâ'nın kelâma etkisi (Kaya, 2013) çalışılmıştır.

Varlık felsefesi ekseninde Osmanlı âlimi İsmail Gelenbevî'nin (ö. 1205/1791) düşünceleri (Akgüç, 2006) ve kelâm atomculuğunun çağdaş kozmolojiyle karşılaştırılması (Bulğen, 2012) üzerine tezler mevcuttur. Mantık-istidlâl bağlamında ise İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) görüşleri (Özaykan, 2023) ile Hanefî-Mâturîdî gelenekte kıyas ve istidlâl ilkeleri (Karagöz, 2014) incelenmiştir. Tarihsel süreçte önemini koruyan felsefe-mantık-kelâm ilişkisine rağmen, özellikle kozmoloji alanı ve kurucu filozofların kelâmî sistemdeki yeri literatürde halen derinleştirilmeye muhtaçtır.

2.8. Kelâm-İsrâiliyat Etkileşimi ile İlgili Tezler

İslami ilimlerin tamamını ilgilendiren kuşatıcı bir mahiyete sahip olmasına karşın, İsrâiliyatın kelâmî meseleler üzerindeki etkisi literatürde yalnızca bir doktora tezi (Hergüner, 2023) ile sınırlı kalmıştır. Spesifik bir konu üzerine yoğunlaşan mevcut çalışmanın ötesinde bu alan; delillendirme süreçleri ve farklı perspektifler eşliğinde derinlemesine irdelenmelidir. Zira temel kaynaklarda bu tür haberlerin ve aktarımların etkisi belirgin şekilde izlenebilmekte, hatta kimi durumlarda İsrâiliyat kökenli düşünce ve ifadelerin doğrudan kanıt olarak kullanıldığı görülmektedir.

2.9. Mezhep Endeksli Tezler

Kelâm literatüründe mezhep odaklı çalışmaların merkezinde Mu'tezile, Ehl-i sünnet, Hanbelîlik ve İbn Teymiyye (ö. 728/1328) yer almaktadır. Mu'tezile özelinde tamamlanan yirmi adet tezde; mezhebin doğuşu ve görüşleri (Işık, 1964; Bayler, 2023), ahval (Boşnak, 2024), adalet (Turhan, 2023),

hüsün-kubuh (Arslan, 2000), tabiî nedensellik (Kandemir, 2019), vücûb alellah (Kaya, 2020), nübüvvet (İpek, 2020), insan hürriyeti (Sinanoğlu, 2000), istihkak (Maraz, 2017), mûcize (Bilge, 2021) ve kelâmullah (Türkmen, 2014) teorileri çalışılmıştır. Ayrıca Basra ve Bağdat ekolleri arasındaki ihtilaflar (Akın, 2013), cevher-araz ayrışmaları (Güner, 2024), Ehl-i sünnet ile nübüvvet (Köksal, 2023) ve adalet (Noori, 2022) eksenli farklar ile Eş'arîliğe yönelik tevhid eleştirileri (Durmuş, 2019) incelenmiştir. Mihne süreci (Çınar, 2019; Arslan, 2023) ve Bağdat Mu'tezilesinin Şiileşmesi (Ali, 2024) ise siyasi-kelâmî perspektifle ele alınan diğer konulardır.

Ehl-i sünnet kelâmının teşekkülü (Esen, 1995), mütekaddimûn dönemi ahlâk (Kazanç, 1999) ve akıl (Baktır, 2000) yaklaşımları ile peygamberlerin ismeti konusundaki Sünnî-Şiî mukayesesi (Bulut, 1983) literatürde yer bulmuştur. Şiî düşüncesi bağlamında Şerîf el-Murtazâ (ö. 436/1044) örneğinde bilgi kaynakları (Akdeniz, 2023), Ayetullah Hûî'nin (ö. 1413/1992) etkileri (Toprak, 2023) ve imamet doktrini (Maviş, 2018) araştırılmıştır. Ekol temelli çalışmalarda Zeydiyye (Doğan, 1987) ve İbadîlik (Benras, 2022) yanında; Mâturîdiyye'de te'vîl (Mavil, 2012), eskatoloji (Malkoç, 2009), günah (Bebek, 1989) ve hüsün-kubuh (Çelik, 2024) meseleleri incelenmiştir. Eş'arîlikte ise Mağrip'e yayılım (Efe, 2024), kurumsallaşma (Uysal, 2017), sıfat teorisindeki dönüşüm (Sancar, 2021) ve iman-amel münasebeti (Demir, 2021) ele alınırken, İbn Fûrek (ö. 406/1015) öncesi süreç de (Doğan, 1960) çalışılmıştır.

Hanbelîlik akaidi (Bulut, 2003), Vehhâbîlik (Özel, 2022) ve Hanbelîliğin Eş'arîleşmesi (Karatay, 2024) üzerine üç tez tamamlanmıştır. İbn Teymiyye (ö. 728/1328) odağında ise bid'at fırkalar (Yazıcı, 1998), akıl-nakil ilişkisi (Kıyıcı, 2009; Coşkun, 2023), nübüvvet (Okumuş, 2005) ve Vehhâbîliğe etkileri (Polat, 2024) araştırılmıştır. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) hakkında diğer İslami ilimlerde yoğun bir literatür bulunmasına rağmen, kelâm alanında sadece iki çalışmanın mevcudiyeti, şahsın tarihsel etkinliği düşünüldüğünde önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

2.10. Kadın Konusunda Yapılan Tezler

Kelâm literatüründe kadın meselesi; saha araştırması (Altay, 2017), İslam'a yöneltilen eleştiriler (Birinci, 2014) ve semavi dinlerdeki kadın algısının kelâmî değerlendirmesi (Çatalkaya, 2024) ekseninde, tamamı kadın akademisyenler tarafından hazırlanan üç çalışmaya konu olmuştur. Günümüzde kadının bir problem alanı olarak manipüle edilmesinin engellenmesi adına, özellikle İsrâiliyat kökenli aktarımları ve rivayetleri dikkate alan farklı perspektiflere sahip yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.11. Güncel Konularla İlgili Tezler

Kelâm ilmi, teşekkülünden itibaren dinamik bir seyir izleyerek her devrin problematiğine uygun çözümler üretmiş; günümüzde de kuşatıcı argümanlarla bu işlevini sürdürmektedir. Bu bağlamda literatürde; deizm üzerine üç (Dorman, 2009; Kardaş, 2021; Menekşe, 2023), selefî-haricîlik ve şiddet ekseninde iki (Akgün, 2021; Demirtaş, 2018), genetik müdahaleler ile kader ilişkisi (Sarıkaya, 2013), kök hücre ve etik problemler (Bilgin, 2011), yeni fizikte evrenin sonluluğu (Timurlenk, 2023), sol-İslam (Cesur, 2016), Hristiyan perspektifinden İslam algısı (Ünsal, 2009) ve tarihsellik (İmamoğlugil, 2024) konularında birer tez tamamlanmıştır.

Güncel dini akım, ekol ve cemaat yapılanmalarının ayırt edici görüşleri ile kadın, eşitlik, adalet ve evrensel ahlak gibi değerler üzerine yapılan çalışmaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Çağın tartışmalarına işlerlik kazandıracak yeni araştırmalar, Müslüman aklın tecrübi birikimiyle teorik arayışları çözüme kavuşturma potansiyeline sahiptir.

3. Disiplinler Arası ve Mukayeseli Tezler

3.1. Kelâm-Tasavvuf İlişkisi Hakkında Yapılan Tezler

"Şeyhu'l-Ekber" lakabıyla maruf sûfî müellif İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) itikadî yaklaşımları (Karadaş, 1996) ve kaza-kader anlayışı (Adam, 1991) literatürde yer bulmuştur. Mukayeseli perspektifte ise İbnü'l-Arabî'nin nübüvvet görüşleri, Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) (Sancar, 2010) ve Şa'rânî (ö. 973/1565) (Çınar, 2011) ile karşılaştırılmıştır. Tasavvufî nübüvvet tasavvuru bağlamında İmam Rabbânî

(ö. 1034/1624) (Yılmaz, 1986); hayatı ve kelâmî görüşleri ekseninde Kuşeyrî (ö. 465/1072) (Akkuş, 1997) ve kelâm anlayışı üzerine Senûsî (ö. 895/1490) (Çelik, 2015) şahıs merkezli çalışılan diğer isimlerdir.

Ekol bazlı araştırmalarda Hanefî-Mâtürîdî kelâm sistemi (Eraslan, 2019) ile Şiî ve tasavvufî bilgi anlayışlarının mukayesesi (Soğukoğlu, 2017) öne çıkmaktadır. Buna karşın sûfî gelenek açısından kritik öneme sahip mehdîlik ve velîlik kavramlarının kelâmî zeminde irdelenmemesi önemli bir eksikliktir. Benzer şekilde, çok sayıda mutasavvıfın kelâmî görüşleri, bilgi kaynakları ve tasavvufî kavramların kelâm ilmindeki terminolojik karşılıkları henüz yeterince çalışılmamıştır; örneğin Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) hakkında müstakil bir tez bulunmamaktadır.

3.2. Kelâm-Usûl-i Fıkıh İlişkisi Üzerine Yapılan Tezler

Kelâm ve fıkıh usulü arasındaki münasebet; genel çerçevede kelâmın usul üzerindeki etkisi (Gençdoğan, 2023) ile Cüveynî (ö. 478/1085) (Çetres, 2014) ve Âmidî (ö. 631/1233) (Harman, 2012) özelinde incelenmiştir. Ayrıca, haber teorisi bağlamında Ebü'l-Hüseyin el-Basrî'nin (ö. 436/1044) fıkıh usulüne etkisi (Tiryakioğlu, 2024) üzerine de bir çalışma mevcuttur.

Araştırmacılar tarafından sıkça vurgulanan yeni bir kelâm yöntemi ihtiyacı, kelâm metodolojisi ile fıkıh usulü ilişkisi ekseninde yeniden değerlendirilmelidir. Bu noktada, mevcut literatürün ötesine geçerek özgün öneriler sunan akademik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3. Kelâm-Siyaset İlişkisi Hakkında Yapılan Tezler

Kelâm ilminin en temel konularından biri olan siyaset üzerine yapılan çalışmaların nicel yetersizliği dikkat çekicidir. Bu alandaki literatür; yönetim tartışmalarına genel bir bakış sunan bir çalışma (Geçit, 2012) ile Mu'tezile (Ay, 2000), Ehl-i sünnet (Evkuran, 2003) ve İbn Teymiyye (ö. 728/1328) (Eryiğit, 2018) odaklı araştırmaların yanı sıra siyasetin cebir düşüncesine etkisini (Öztürk, 2002) inceleyen toplam beş tezden ibarettir.

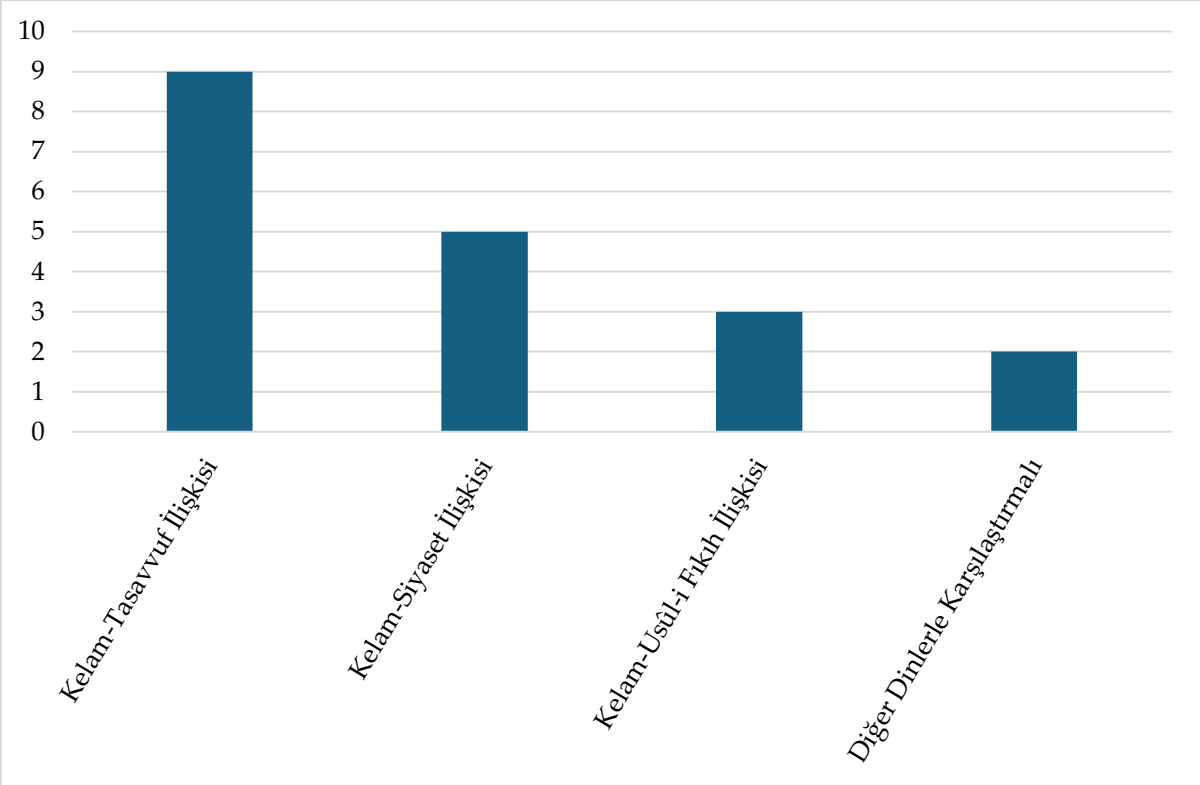
Günümüz yönetim biçimleri, demokrasi, küreselleşme, hümanizm ve evrensel ahlak ilkeleri ile özellikle Türkiye bağlamında laiklik gibi çağdaş kavramların kelâmî açıdan değerlendirildiği çalışmalar büyük oranda ihmal edilmiştir. Bu siyasi gelişmelerin kelâmî düşünce ve bireylerin itikadi tasavvurları üzerindeki yansımalarını inceleyecek yeni akademik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3.4. Diğer Dinlerle Karşılaştırmalı Tezler

Varlık meselesi kelâm ilminin merkezinde yer almasına rağmen, konunun Yahudi ve Hristiyan teolojisi ile çağdaş felsefi akımlar ekseninde karşılaştırmalı bir biçimde incelendiği çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, Yahudilik ve İslam'ın tanrı tasavvurları mukayeseli olarak ele alınmış (Ceyhan, 2019); bir diğer tezde ise Hinduizm'e rasyonel bir açılımla milliyetçi bir teori kazandıran Dayananda'nın görüşleri ve bu görüşlere yönelik eleştiriler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Güngör, 2024).

Genel olarak kelâmî problemlerin diğer din ve öğretilerle mukayesesi literatürde kısıtlı bir yer tutmaktadır. Günümüzde özgürlük söylemiyle sorumluluktan kaçınan ve asgari ritüellerle yetinen insan tipolojisi göz önüne alındığında, çağdaş iddiaların kelâmî perspektifle ve dinler arası bir yaklaşımla çalışılması akademik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Tablo-7: Disiplinler Arası ve Mukayeseli Tezler

4. Kavramsal Tezler

4.1. Kelâmî Kavramlar Hakkında Tezler

Kavram odaklı çalışmalar, araştırmacıların tercihleri doğrultusunda müstakil bir başlık altında tasnif edilse de bu konuların mezhep, şahıs, dönem veya disiplinler arası ilişkileri haiz olduğu görülmektedir. Nitekim marifetullah gibi bir mesele hem kelâm hem de tasavvufun ortak inceleme alanında (Şaşa, 2017) yer almaktadır.

Literatürde; varlık (Koçak, 2015), Hristiyanlıkta tanrı tasavvuru (Marulcu, 2008), Allah'ın vekaleti (Aydın, 2017), Allah-insan ilişkisi (Tözluyurt, 2014), insan egemenliği (Ünal, 2011), insan hakları (Ardoğan, 2003), irade (Ceran Köksal, 2023; Ödemiş, 2020), kudret (Can, 2018), kulların fiilleri (Sünger, 2024), bireysel sorumluluk (Kayışoğlu, 2010), i'timâd teorisi (Holoğlu Akdoğan, 2024), nübüvvet (Yavuz, 1995), mucize (Karadeniz, 1984), bilgi (Çağlayan, 2009), gayb (Çelebi, 1991; Gün, 2020), kader (Namlı, 2017), dua-kader ilişkisi (Bayraktar Karahan, 2007), imtihan (Barış Bayraktar, 2022), tevessül (Ataç, 1993), rızık (Mert, 1994), ecel (Okumuş, 2000), ölüm ve sonrası (Altaytaş, 2009; Toprak, 1985; Özarslan, 1999), şefaat (Akay, 2012), ru'yetullah (Cansız, 2019), fetret ehli (Akçay, 1997), tekfir (al-Husseini, 2016), irtidat (Barış, 2023), nifak (Kurt, 2003), kötülük problemi (Özdemir, 1998), hak (Arvas (Ercik), 2020), adalet (Uğuzman Genel, 2012), hikmet (Şavlı, 2014), ruh-beden münasebeti (Yar, 1999; Bal, 2023; Dalkılıç, 2002), nefs fenomenolojisi (Günal, 2020), kelâmda teradüf (Öztürk, 2021), sekülarizm (Yıldız, 2023; Özden, 2005), ma'dûm (Yavuz, 2022), arazlar (Şeker, 2022), deccal (Sarıtoprak, 1991) ve şeytan (Durmuş, 2022) üzerine tezler hazırlanmıştır.

İncelenen çalışmalarda araştırmacıların, ele aldıkları kavramları konunun mahiyetine göre şahıs veya dönem bazlı sınırlandırdığı ya da "İslam Kelâmında" gibi ifadelerle kapsayıcı tuttuğu gözlemlenmiştir. İçerik analizi sonucunda, genel mahiyetteki tezlerin daha spesifik düzleme

çekilebileceği, dar kapsamlı kavramların ise daha geniş perspektiflerle yeniden çalışılabileceği anlaşılmaktadır.

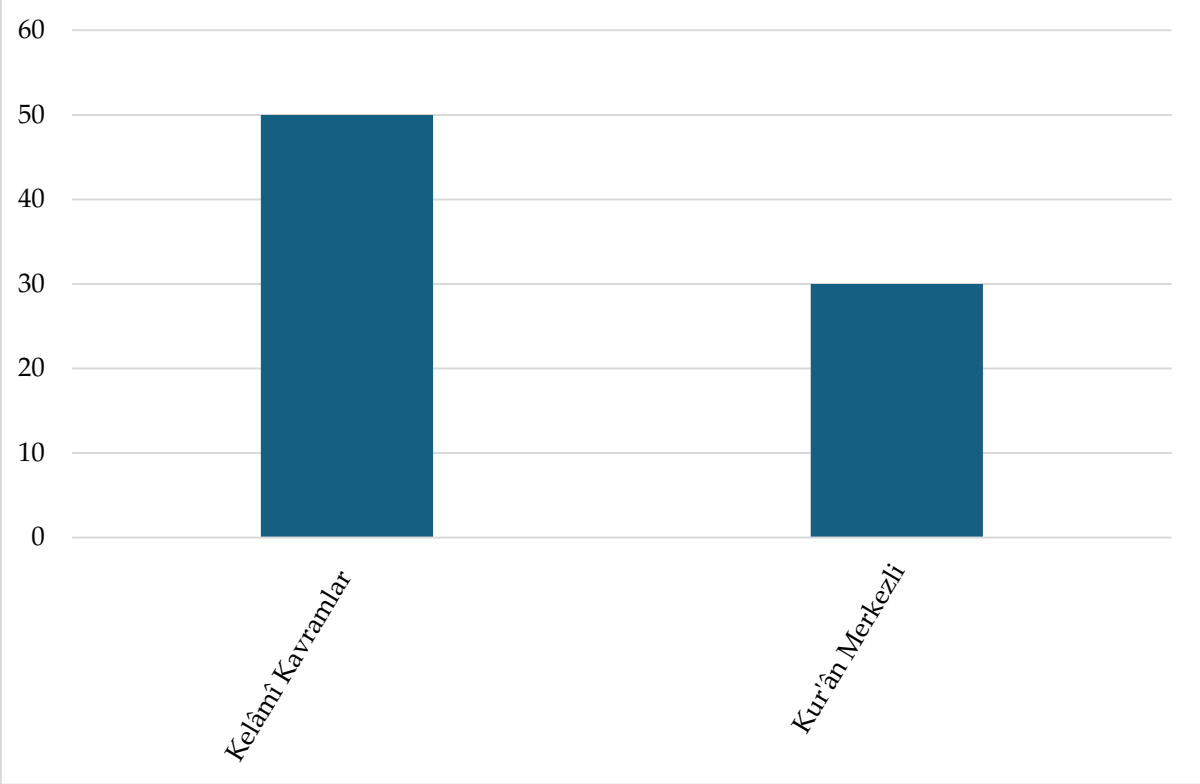
4.2. Kur'an Merkezli Yapılan Tezler

Temel İslam Bilimlerinin tamamını ilgilendiren, kelâmın tanım ve konu sınırları içerisinde yer alan güncel meseleler; araştırmacılar tarafından kelâmî metodolojiyle kuşatıcı bir şekilde doktora tezlerine konu edilmiştir.

Bu kapsamda; yaratılış (Koyuncu, 2019), insanın evrendeki konumu (Doğan, 2008), insan iradesi (Karaman, 2021), inkâr (Coşkun, 1997), şirk (Macit, 1992), iman-ahlâk ilişkisi (Yazıcı, 1999), Kur'an'da Hz. İsa (Fatiş, 1999), Hz. Muhammed (Ata, 1998) ve tarih algısı (Korkmazgöz, 2011) üzerine birer; vahiy kavramı üzerine dört (Ceyhan, 2016; Arslan, 1997; Öge, 2005; İbiş, 2012) çalışma saptanmıştır. Hidayet-dalalet (Altıntaş, 1993; Akbaş, 2020), din hürriyeti ve inanç tercihi (İnce, 2019; Şahinalp, 2009), Allah ve ahiret inancı (Güler, 1990; Türcan, 2002) konularında ikişer; ahiret, cennet-cehennem ve ödül-ceza ekseninde ise üç (Erdem, 2023; Öztürk, 1999; Kaysıcı, 1999) tez tamamlanmıştır.

Ayrıca Kur'an'ın anlaşılması (Kalyoncu, 2024), tefekkür metodu (Yavuz, 1985), duygular ve algı (Karakaya, 2015), değerler sistemi (Tuğral, 2005), Hz. Peygamber'in eğitimi (Arpa, 2011), nübüvvet terimlerinin teşekkülü (Atılgan, 2023) ve kitap kavramı (Altındaş, 2012) üzerine yapılan çalışmalar kendi içinde yöntemsel bir bütünlük arz etmektedir. Disiplin için hem anahtar hem de harita işlevi gören bu kavramsal araştırmalar, özellikle etimolojik tahliller ve anlamsal dönüşümler üzerinden alanın kapsayıcı bir fotoğrafını sunması bakımından kritik önem taşımaktadır.

Tablo-8: Kavramsal Tezler

5. Şahıs, Bölge ve Dönem Üzerine Tezler

5.1. Bazı Şahıslar Hakkında Yapılan Tezler

Şahıs odaklı bu araştırmalar; ilgili müelliflerin doktriner görüşleri, özgün fikir ve eylemleri, kelâm ilminin tecdidi ve kelâmî meselelere yaklaşımları çerçevesinde şekillenmiştir. Çalışmalarda temel olarak dinî ve siyasi düşünceler, Allah-âlem-insan tasavvurları, nübüvvet anlayışları, mezhebî

perspektifler ve insan hürriyeti gibi temalar irdelenmiştir. Literatürde bu bağlamda ele alınan şahıslar şunlardır:

Şah Veliyyullah ed-Dihlevî (ö. 1176/1762) (İlhan, 2006; Bulut, 2007), İmam-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) (Özgen, 2001), İbn Kemal (ö. 940/1534) (Öge, 2010), Said Nursî (ö. 1960) (İbrahim, 2022), Mevdûdî (ö. 1979) (Sönmez, 1997), Seyyid Kutub (ö. 1966) (Pınar, 2015), Muhammed Abduh (ö. 1323/1905) (İşcan, 1997; Taşpınar, 2001), Mustafa Sabri Efendi (ö. 1954) (Özvarinli, 2016), Ekmelüddîn el-Bâbertî (ö. 786/1384) (Muhammed, 2011), Rene Guenon (ö. 1951) ve Frithjof Schuon (ö. 1998) (Koltaş, 2009), Molla Câmî (ö. 898/1492) (Kazan, 2018; Ahmedoğlu, 2024), Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) (Seven, 2023), Hasan Hanefî (ö. 2021) (Karaağaç, 2008), İbrahim el-Halebî el-Medârî (ö. 1290/1873) (Şeyhhasan, 2022), İbnü'n-Nefîs (ö. 687/1288) (Turgut, 2010) ve Ramazan el-Bûtî (ö. 2013) (Murad, 2019).

5.2. Bazı Bölgeler Hakkında Yapılan Tezler

Bölgesel çalışmalar bağlamında literatür; Gebze ve çevresindeki dinî inanışlar (Karaçoban, 2004), Almanya'daki Türklerin inanç yapısı (Akbaş, 2024) ve Mısır'daki çağdaş nübüvvet tasavvuru (Tanrıkulu, 2021) ile sınırlıdır. Küresel ölçekte Müslüman nüfusun yer aldığı coğrafyalar dikkate alındığında, bu alanda ciddi bir literatür boşluğu bulunmaktadır. Özellikle azınlık olarak yaşayan Müslüman toplumların inanç dinamikleri, İslam dünyasındaki mezhepsel ayrışmalar ve modernleşme süreciyle ortaya çıkan yeni dinî oluşumlar üzerine yapılan araştırmalar yetersizdir.

SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Güney Asya (Afganistan, Pakistan, Hindistan) ve Güneydoğu Asya (Malezya, Endonezya, Singapur) gibi bölgelerin İslam anlayışı ve mensubiyet tasavvurlarına dair kelâmî çalışmalar eksiktir. Ayrıca Avrupa ve Balkanlar'da kurulan yeni dinî yapılar ile sınır komşusu olan Müslüman toplumlardaki mezhepsel hareketlerin sonuçlarını bütüncül bir perspektifle ele alan araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

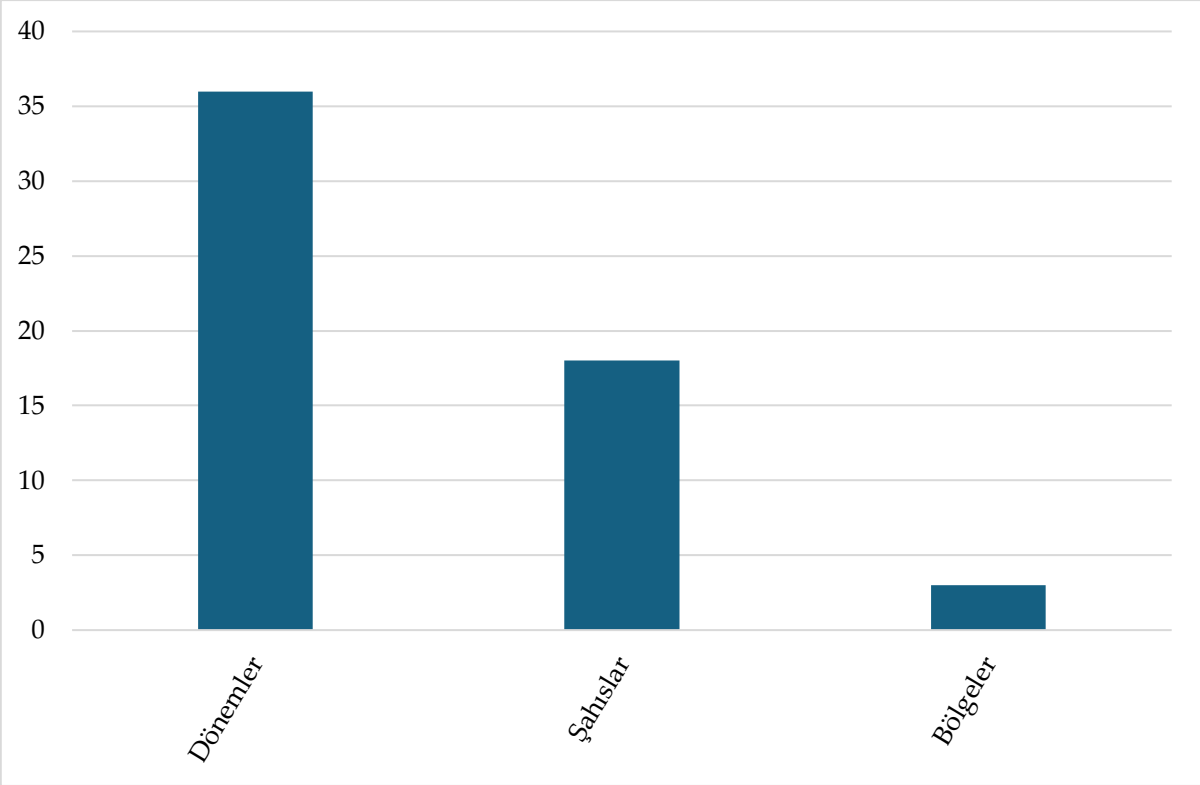
5.3. Belirli Dönemler Üzerine Yapılan Tezler

Kelâm ilminin teşekkül ve sistemleşme sürecini kapsayan ilk dönem çalışmaları; siyasi-sosyal yapı (Dündar, 2013), ilk ihtilaflar (Şenel, 1987), Ehl-i sünnet'in ulûhiyet anlayışı (Kılıç, 2011), determinizm (Demir, 2006), delil ve istidlal yöntemleri (Demir, 2001), teslis eleştirisi (Soyal, 2011), Müslüman-Hristiyan ilişkileri (Kaplan, 2006) ile nassı anlama, te'vîl ve mucize (Doğan, 2010; Erdemci, 2002; Ulutaş, 2019) gibi geniş bir konu yelpazesine odaklanmıştır.

Tarihsel süreçte Türklerin İslam tasavvuru (Şeker, 2008), Büveyhîler (Demirbaş, 2023) ve Fâtımîler (Mahmoud, 2019) dönemleri, geç dönem Mu'tezile metodu (Şimşek, 2024), klasik Osmanlı kelâm geleneği (Arpaguş, 2000), Teftâzânî (ö. 792/1390) ve varlık (Taşkın, 2017) ile Osmanlı'nın son dönemindeki irade hürriyeti ve tecdid arayışları (Özdinç, 2010; Özervarlı, 1994; Paslı, 2023) üzerine tezler tamamlanmıştır. Ayrıca İran (Tığlı, 2012) ve Orta Asya'daki (Rouzi Bake, 2014) yenilikçi hareketler, Ceditçilik (Suyargulov, 2018), Taşköprîzâde (ö. 968/1561) (Süruri, 2011), medreselerde kelâm öğretimi (Demirci, 2012), Mustafa Sabri Efendi (ö. 1954) (Bayram, 2014) ve Cumhuriyet dönemi din-iman tasavvurları (Suluoğlu, 2020; Atalay, 2022; Demir, 2000; Aydın, 1995) çalışılan diğer konulardır. MÖ I. yüzyıla ait Kumran Yazmaları (Yılmaz, 2011) da dönem araştırmaları kapsamında yer almıştır.

Literatürde, kelâmın teşekkül sürecine dair çalışmalar yoğunluk gösterirken; eserlerine erişimin daha kolay olduğu Osmanlı dönemi kelâm mirasının, hüküm sürdüğü geniş zaman ve coğrafya nispetinde henüz arzu edilen doygunluğa ulaşmadığı müşahede edilmektedir.

Tablo-9: Şahıs, Bölge ve Dönem Üzerine Tezler

6. Eser ve Tahkik Tezleri

6.1. Eser Özelinde Yapılan Tezler

Eş'arî-Mâlikî geleneğinin temsilcilerinden İbrâhim el-Lekānî'nin (ö. 1041/1631) Mu'tezile mezhebine yönelik tenkitleri (Yalçın, 2021), Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin (ö. 508/1115) *Tebṣıratü'l-edille* adlı eserine semantik yaklaşım (Erdem, 1988) ve Semhûdî'nin (ö. 911/1506) *İdâhu'l-beyân*'ı ekseninde kötülük problemi (Abdurrahman, 2019) üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Müstakil eserler üzerine yürütülen bu tür araştırmalar hem araştırmacıya hem de kelâm literatürüne önemli kazanımlar sunmaktadır. Söz konusu çalışmalar; mezhepler arası ve mezhep içi fikrî mücadeleler ile kelâm ilminin tarihsel ve düşünsel gelişimini ortaya koyması bakımından stratejik öneme sahiptir.

6.2. Tahkik Çalışmaları

Temel İslam Bilimleri literatürünün ihyası noktasında tahkik, tahlil, tahrîc ve edisyon kritik çalışmaları stratejik öneme sahiptir. Henüz ulaşılamamış veya aidiyeti tartışmalı eserlerin gün yüzüne çıkarılarak kesinlik kazanması, ilmî birikimdeki belirsizlikleri ortadan kaldıracaktır.

Bu minvalde Saçaklızâde (ö. 1145/1733) (Albayrak, 2020) ve Sığnâkî'nin (ö. 714/1314) (Yılmaz, 2016) eserleri tahkik edilerek ilâhiyyât bahisleri incelenmiştir. Kursavî (ö. 1227/1812) (Jilili, 2014) ve Ali Kuşçu'nun (ö. 879/1474) (Soysal, 2014) eserleri tahkik ve tahlil edilirken; İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) eseri ise kısmî tahkik, tahlil ve edisyon kritiğe konu olmuştur (Biçer, 1999). Ayrıca Kângırî'nin akaid şerhleri üzerine yazdığı hâşiye özelinde kulların fiilleri meselesi irdelenmiştir (Elmalı, 2024). Şemsüddîn es-Semerkandî (ö. 702/1303) (Okşar, 2016), el-Kişşî (ö. II./VIII. yüzyıl) (Türkmen, 2002), Sığnâkî (Chelidze, 2015) ve et-Türkistânî (ö. 733/1333) (Galmamatov, 2016) üzerine de tahkik, tahrîc ve tercüme odaklı çalışmalar yürütülmüştür.

1999-2024 yılları arasında yoğunlaşan bu faaliyetler; 1999 ve 2002'de birer, 2014'te iki, 2015'te bir, 2016'da üç, 2020'de bir ve son olarak 2024'te tamamlanan çalışmalarla literatüre katkı sağlamıştır.

Sonuç

İncelenen doktora tezleri, Türkiye'de Kelâm ilminin akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmasına ve özgün bir araştırma geleneği oluşturmasına önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle klasik kelâm mirasının sistematik biçimde incelenmesi, yazma eserlerin tahkik edilerek ilmî dolaşıma kazandırılması ve temel kaynakların yeniden değerlendirilmesi sayesinde alanın tarihsel hafızası güçlendirilmiştir. Mütekellimler, mezhepler, kavramlar, dönemler ve temel kelâm problemleri üzerine gerçekleştirilen çalışmalar; İslam düşünce tarihinin farklı katmanlarının daha sağlıklı anlaşılmasına, klasik metinlerin güncel araştırma yöntemleriyle yeniden okunmasına ve birçok tartışmalı meselenin akademik zeminde yeniden değerlendirilmesine imkân tanımıştır.

Doktora tezleri aynı zamanda farklı kelâm mezhepleri ve farklı geleneklere ilişkin literatürün genişlemesine katkı sunmuştur. Özellikle mütekellim merkezli çalışmalar, belirli şahısların düşüncelerini parçacı yaklaşımların ötesine taşıyarak onların epistemoloji, ulûhiyet, nübüvvet ve ahiret anlayışlarını bütüncül bir şekilde değerlendirme fırsatı vermiştir. Araştırmaların bir diğer önemli katkısı, kelâm ilminin tarihsel gelişim seyrini görünür kılmasıdır. Tezler aracılığıyla erken dönemden günümüze kadar uzanan süreçte ortaya çıkan teolojik tartışmalar, mezhebî dönüşümler, düşünsel kırılmalar ve metodolojik değişimler ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu durum, yalnızca geçmişi anlamaya değil, günümüzdeki inanç problemlerinin tarihsel kökenlerini tespit etmeye de katkı sağlamaktadır. Özellikle Kur'an merkezli çalışmalar, kavram analizleri ve dönem araştırmaları, kelâmın temel meselelerinin tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmesine önemli imkânlar sunmuştur.

Disiplinler arası çalışmalar da kelâm ilminin araştırma ufkunu genişleten önemli kazanımlar arasında yer almaktadır. Kelâmın tasavvuf, felsefe, mantık, siyaset ve fıkıh usulü gibi alanlarla ilişkisini ele alan araştırmalar, disiplinin yalnızca savunmacı bir ilim olmadığını; aksine farklı bilgi alanlarıyla etkileşim kurabilen dinamik bir düşünce sistemi olduğunu göstermiştir. Bunun yanında modern dönem problemleri, bilimsel gelişmeler, etik tartışmalar, sekülerleşme, deizm ve yeni dinî akımlar üzerine yapılan çalışmalar, kelâmın güncel meseleleri yorumlama ve anlamlandırma kapasitesini ortaya koymuştur.

Doktora tezleri, yalnızca yeni bilgiler üretmekle kalmamış; Türkiye'de yeni araştırmacı kuşaklarının yetişmesine, akademik uzmanlaşmanın gelişmesine ve kelâm alanında sürdürülebilir bir araştırma geleneğinin oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu yönüyle doktora tezleri hem klasik mirasın korunması hem de çağdaş problemlere yönelik yeni teorik açılımların geliştirilmesi açısından Türkiye'deki kelâm araştırmalarının en önemli taşıyıcı unsurlarından biri hâline gelmiştir.

Çalışmalar eleştirel bir perspektifle değerlendirildiğinde, Kelâm ilminin doğası gereği barındırması gereken analitik ve eleştirel bakış açısı, ilk dönem çalışmalarında yerini daha çok bir koruma refleksi ve inanç eksenli savunma yaklaşımına bırakmıştır. Ancak zamanla bu tutumun, en hassas konuların bile akademik tartışmaya açılabildiği daha olgun bir savunma diline dönüştüğü müşahede edilmektedir. Buna rağmen, teorik bilgiyi pratiğe başarıyla yansıtan ve hem geleneğin müktesebatına hem de modern dönemin şartlarına vakıf olan akademisyenlerin gerçekleştirdiği analitik değerlendirmeler, alandaki ideal bilimsel eylem biçimi olarak henüz tam anlamıyla yaygınlaşmamıştır.

Kelâm araştırmalarının özellikle 2000'li yıllardan sonra belirgin bir ivme kazandığını, Türkiye'de kelâm araştırmalarının klasik literatürün tespiti, yorumlanması ve aktarılması konusunda önemli bir birikim oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çağdaş problemlere yönelik teorik üretimin ve disiplinler arası çalışmaların henüz istenilen düzeye ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Özellikle modern bilim, teknoloji, siyaset, etik, insan hakları, sekülerleşme ve küresel dinî hareketler gibi güncel meselelerin kelâm perspektifiyle daha kapsamlı biçimde ele alınması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında tetkik edilen tezlerin önemli bir kısmında, eleştirilerin belirli sınırları aşamadığı ve çekinceli ifadelerin ağırlık kazandığı saptanmıştır. Özellikle güncel konular üzerine

yapılan çalışmaların niceliksel azlığı dikkat çekerken, mevcut araştırmalarda ise konuların oldukça genel ve yüzeysel bir yaklaşımla ele alındığı, konu sınırlandırması (limitasyon) noktasında ciddi problemler yaşandığı tespit edilmiştir. Bu durum, klasik bir konu çalışıldığında meselenin güncel boyutunun ihmal edilmesine; çağdaş bir konu ele alındığında ise tarihsel köklerle bağın kopmasına yol açmaktadır. Şefaat gibi temel meselelerde görüldüğü üzere, çalışmanın kapsamının mezhebî, kronolojik veya bölgesel açıdan netleştirilmemesi, ulaşılan sonuçların bilimsel geçerliliğini ve derinliğini zayıflatmaktadır.

Metodolojik açıdan en dikkat çekici eksikliklerden biri, kaynak kullanımındaki hiyerarşik düzensizlik ve birincil kaynaklara inilmeden yapılan ikincil aktarımlardır. Bir müellifin düşüncelerindeki zamansal değişimi ve eserleri arasındaki ilişkiyi göz ardı eden, sadece belirli ifadelerle yetinen yaklaşım, bilimsel tutarlılığa zarar vermektedir. Ayrıca, ülkemiz dışındaki akademik literatürün yeterince takip edilmemesi, çalışmalarda geçmişten bugüne bir gelişim izlemek yerine mevcut algıyı geçmişe doğru delillendirme çabası ve literatür taramasında zikredilen kaynakların metin içerisinde etkin kullanılmaması akademik bir zafiyet olarak görülmektedir. Özellikle Kelâm-Hadis ilişkisi, Kelâm metodolojisi ve semantik analizler gibi hayati alanlardaki boşluklar, mükerrer çalışmaların yarattığı verimsizlikle birleşince alanın gelişimini yavaşlatmaktadır.

Sonuç olarak, Kelâm araştırmalarında niteliği artırmak adına, literatür taramalarının dijital mecralar aracılığıyla daha derinlikli yapılması, metodolojik birliğin sağlanması ve disiplinler arası etkileşimin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kelâm ve İslam Mezhepleri Tarihi arasındaki metodolojik sınırların netleştirilmesi ve özellikle hakkında çalışma bulunmayan inanç grupları ile tarihi dönemlerin akademik gündeme taşınması, Kelâm ilminin hem geleneksel bağlarını korumasına hem de çağdaş dünyada iddia sahibi bir disiplin olarak kalmasına katkı sunacaktır.

Kaynakça

Abdullayev, Övezmuhammet. *Seyyid Şerîf Cürcânî'de Tanrı-Âlem Tasavvuru*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Abdurrahman, Azer. *Semhûdî'nin İdâhu'l-Beyân'ı ve Âlemin Mükemmelliği Düşüncesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Abuzarova, Ülker. *Âhiret İnancının Dinî-Felsefî Temelleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Acar, Mustafa. *Allah'a İmanın Ahlakî Boyutu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Adam, Hüdaverdi. *Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin Kaza-Kader Görüşü*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Ahmed, Saadoon Hussein. *Hüsün-Kubuh Meselesinin Kâdî Abdulcebbâr ve Fahreddin er-Râzî'de Karşılaştırılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Ahmedoğlu, Seyid Arif. *Molla Câmî'de Allah-Âlem Münasebeti*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Akay, Akif. *İslâm İnancında Şefaat*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Akay, Nejdet. *Fâil-i Muhtâr Allah Tasavvurundan Geleneksel Sünnîlik Lehine Evrilme Sürecinde Eşari ve Eşarilik*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Akbal, Kamile. *Seyfeddin el-Âmidî'nin Hudûs Savunusu*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Akbaş, Hamdi. *İslâm Kelâmında Delâilü'n-Nübüvve Geleneği (Hicri V. Asır)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Akbaş, Talip. *Almanya'daki Türklerin İtikadî Anlayışları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Akbaş, Yusuf. *Kur'an'da Hidayet Teolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Akçay, Mustafa. *Dini Sorumluluk Açısından Fetret Ehli*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Akdemir, Furat. *Fetânet Sıfatı Bağlamında Hz. Peygamber'in Örnekliği Meselesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Akdeniz, Ahmet. *Şîa Kelamının Bilgi Kaynakları (Şerîf el-Murtazâ Örneği)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Akdoğan, Yasemin Hologlu. *Erken Dönem Basra Mu'tezile Kelâmında İ'timâd Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Akgüç, Ahmet. *İsmail Gelenbevi'de Varlık Düşüncesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Akgün, Ali Rıza. *Günümüz Selefî Hâricî Akımın Şiddet Teolojisi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Akın, Murat. *Basra ve Bağdat Mu'tezile Ekollerinin Görüş Ayrılıkları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Akkuş, Süleyman. *Kuşeyri'nin Hayatı, Eserleri ve Kelami Görüşleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Akman, Mustafa. *Celâleddin ed-Devvânî'nin Kelâm Sistemi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Aksoy, Mehmet. *Adudu'd-din el-Îcî'nin Hayatı, Eserleri ve Kelami Görüşleri*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Aktaş, Mehmet. *Cüveynî'de Tanım Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Aktepe, Orhan. *Nübüvvetin Sona Ermesi (Hatmün-Nübüvve)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Al-Husseini, Maaroof. *Din ve Siyaset Bağlamında Tekfir*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Albayrak, Kamil Ruhi. *Saçaklızâde'nin Risâletü't-Tenzîhât Adlı Eserinin Tahkiki ve İlahiyat Konularının Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Alper, Hülya. *Bir Kelam Problemi Olarak İmanın Psikolojik Yapısı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Altay, Saadet. *Sosyal Kelam Açısından Yoksul Mahallelerdeki Kadınlarda Dini Düşünce (Diyarbakır Örneği)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Altaytaş, Muhammet. *Varoluşsal Açıdan İslâm İnancında Ölüm*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Altındaş, Mücteba. *Kur'an'da Kitap Kavramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Altıntaş, Ramazan. *Kur'an'a Göre Hidayet ve Dalalet*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.

Altun, Hilmi Kemal. *Zemahşerî'nin Kelâmî Görüşleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Altunya, Hülya. *Kâdî Abdülcebbar'da Söz (Kelâm)-Anlam İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Anay, Harun. "İslam Düşüncesi Alanında Türkiye'de Yapılan Tezler". *Dîvân: İlmî Araştırmalar Dergisi* 3/4 (1998), 73-170.

Arca, Abdullah. *Fahreddin Razî'ye göre Allah'ın Sıfatları*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Ardoğan, Recep. *Kelami Açıdan İnsan Haklarının Temellendirilmesi ve Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Arıkaner, Yusuf. *Abdülkâhir el-Bağdâdî'de Kelâm-Mantık İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Arpa, Serbülend. *Kur'an'ın Hz. Peygamberi Eğitme Sürecinde Temel Belirleyenler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Arslan, Abdülgaffar. *Kur'an'da Vahiy*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Arslan, Halil. *Mihne Sonrası Teopolitik Durumun Sünni Kelama Etkisi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Arslan, Hulusi. *Mu'tezile'ye Göre İyilik ve Kötülük (Husn ve Kubh) Problemi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Aslan, İbrahim. *Kadı Abdulcebbar'da Kelam Yöntemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Aruçi, Muhammed. *Abdülkahir el-Bağdâdi ve el-Esmâ ve's-sıfât Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.

Arvas (Ercik), Hamdullah. *Müslüman Kelâmında Hak, Hakikat ve Hakkâniyet İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Ata, Mürsel. *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamberin Risaleti*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Ataç, Ali. *Kelam ve Tasavvuf Açısından Tevessül*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.

Atalay, Abdurrahman. *Cumhuriyet Dönemi Din-Bilgi-İnanış Anlayışı (1924-1964)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Atay, Hüseyin. *Kur'an'a Göre İmân Esaslarının Tesbiti ve Müdafası*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1960.

Ateş, Nimet. *İmam Mâtürîdî'nin Düşünce Sisteminde Ahlak*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Atılgan, Yusuf Kenan. *Nübüvvet ile İlgili Kur'an Kelimelerinin Terimleşme Süreci ve Anlam Problemleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Atlı, Sezen. *Seyyid Şerîf Cürcânî'de İnsan Fiilleri*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Ay, Mahmut. *Mutezile-Siyaset İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Ayğan, Fadıl. *Hz. Peygamber'in Nübüvvetini Kanıtlama Açısından Beşâirü'n-Nübüvve*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Aydın, Demet. *Muammer b. Abbâd es-Sülemî'nin Varlığın Doğasına İlişkin Yaklaşımları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Aydın, Hasan. *Gazzâlî'nin Tanrı ve Evren Tasarımı ve Günümüze Yansımaları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Aydın, Hüseyin. *Günümüz Toplumunda İman Problemi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Aydın, Muhammet. *Kelâm'da Allah'ın Vekâleti Meselesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Aydın, Ömer. *Sadruşşeria es-Sani'ye Göre İnsan Hürriyeti ve Fiilleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.

Aykaç, Mustafa. *Nâsıruddin el-Beyzâvî'nin Kelâmî Görüşleri ve Osmanlı Kelâm Geleneğindeki Yeri*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Aytekin, Arif. *Ebü Ca'fer et-Tahavi'nin Akidesi ve Selef Akidesindeki Yeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1981.

Aytepe, Mahsum. *Kadı Abdülcebbar'da Lütuf Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Bağçeci, Muhiddin. *Ayet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1984.

Bake (Ruzibaki), Maimaiti (Mehmet) Rouzi. *19. Yüzyıl Orta Asya Dini Düşüncesi ve Kelamda Yenilik Hareketleri*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Baktır, Mehmet. *Ehl-i Sünnet Kelamında Akıl*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Bal, Samet Yahya. *Psikonsal Töz Olarak Ruh ve Bedenle İlişkisi*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Bardak, Ahmet. *Sa'duddîn Teftâzânî'nin Kozmoloji Anlayışı (Dakîku'l-Kelâm)*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Bardakcı, Sefa. *Ebu'l-Muîn en-Nesefî'de Allah-İnsan İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Barış, Mustafa. *'Emr-i Bi'l-Ma'rûf Nehy-i 'Ani'l-Münker' Bağlamında Din Özgürlüğü Meselesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Barlak, Muzaffer. *Bir Kelam Problemi Olarak Nübüvvet - Bâkıllânî ve Kâdî Abdülcebbâr Örneği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Bayler, Şehmus. *İslam Düşüncesinde İlk Kaderîler veya Mu'tezilî Düşüncenin Teşekkül Süreci*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Bayram, İbrahim. *Son Devir Osmanlı Şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi'nin Dinî Düşüncesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Bayraktar, Ayşe Barış. *İslam Kelâmı'nda İmtihan Problemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Baysal, Erkan. *Sirâceddîn Urmevî'de Ulûhiyyet ve Fahreddîn Râzî Eleştirisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Bebek, Adil. *İmam Mâtüridi'de Günah Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989.

Bektaş, Kevser (Demir). *İbnü'l-Melâhimî'nin Kelam Sisteminde Adalet İlkesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Benras, Mahmoud. *Kuzey Afrika İbadîliği ve İmâmet Düşüncesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Biçer, Ramazan. *Ebu Bekir İbnü'l Arabi ve el-Emedü'l-Aksa Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Biçer, Ramazan. "Türkiye'de Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Çalışmaları". *Kelâm Araştırmaları Dergisi (KADER)* 10/2 (2012), 1-10.

Biçer, Ramazan. "Türkiye'de Yapılan Kelâm Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/27 (2016), 313-343.

Bilge, Meliha. *Mu'tezile'de Mûcize*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Bilgin, Lütfiye Gülay. *Kök Hücre Çalışmalarının Ortaya Çıkardığı Sorunlara Etik ve Teolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Birinci, Züleyha. *Kadın Konusunda İslâm'a Yöneltilen Eleştirilerin Tahlîli*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Borsbuğa, Mustafa. *Esîruddin el-Ebherî'de Varlık ve Mâhiyet*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Boşnak, Muhammed. *Behşemiyye'de Ahval Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Boynueğri, Merve. *Nasîruddin et-Tûsî'nin Bilgi Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Bozkurt, Mustafa. *Fahreddin Razi'de Bilgi Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Bulğen, Mehmet. *Klasik Dönem Kelâm Atomculuğunun Günümüz Kozmolojisi Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Bulut, Erkan. *Kelâm İlminde İcmâ Delili*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvveti İspat Açısından Hissi Mucizeler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Bulut, İsmail. *Şah Veliyyullah Dehlevi'nin Kelami Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Bulut, Mehmet. *Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983.

Bulut, Zübeyir. *Hanbeli Akaid Sistemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Can, Mustafa. *Maturidi'ye Kadar Nübüvvete Karşı Çıkanlar ve Maturidi'de Nübüvvet Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Can, Seyithan. *İslâm Kelâmı'nda Kudret-Fiil İlişkisi (Mutekaddimûn Dönemi)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Cansız, Hasan. *Rü'yetullah Meselesi Çerçevesinde Kelam-Bilim İlişkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Cengiz, Lütfü. *İbn Rüşd'de Uluhiyet Problemi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Cengiz, Yunus. *Kâdî Abdülcebbar'ın Eylem Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Ceran Köksal, Fatmanur. *Kelamda İrade Problemi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Cesur, Ertuğrul. *İslam-Sosyalizm Sentezleri (Tarihsel Bir Tasvir)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Ceyhan, İrem. *Yahudi ve Müslüman Teolojisinde Tanrı Tasavvurlarının Karşılaştırılması*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Ceyhan, Mehmet Akif. *Kur'an Ayetleri Işığında Vahiy*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Ceylan, Ahmet. *İslam'da Ölümden Sonra Diriliş İnancı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Chelidze, Rassim. *Hüsameddin es-Siğnaki ve et-Tesdid fi Şerhi't-Temhid Adlı Eseri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Chyıbylov, Kenzhebek. *Sadruşşeria'nın Hüsn-Kubh Bağlamında Felsefi ve Kelami Eleştirisi*. Ankara: Ankara

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Coşkun, İbrahim. *Kur'an-ı Kerim'e Göre İnkâr Problemi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Coşkun, Resul. *İbn Teymiyye'ye Göre Akıl-Nakil İlişkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Çağlayan, Harun. *Kelam'da Bilgi Kaynakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Çakmak, Fikrullah. *Hz. Peygamber Dönemi İtikadi Yapı ve Temelleri (Uluhiyyet)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Çatalkaya, Şerife Özketen. *Yahudi Hıristiyan ve İslam Kelamında Kadın*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Çelebi, İlyas. *İslam İnancında Gayp Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Çelebi, İlyas. "Modern Dönem Kelâm Çalışmalarının Temel Sorunları Üzerine". *Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2007, 73-104.

Çelik, Ahmet. *Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin Kelâm Anlayışı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Çelik, Esra. *Ebû Mansûr Mâtürîdî'de İyilik ve Kötülük Problemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Çetin, Rabiye. *Gazali'de İlahi İlim İlahi İrade İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Çetin, Serkan. *Yemen'de Zeydî-Mu'tezilî Düşünce: Rassâs (ö. 584/1188) ve Kelâm Sistemi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Çetres, Recai. *Kelâm–Usûl-i Fıkıh İlişkisi (İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî Ekseninde)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Çiftci, Muhammet. *Fahreddîn er-Râzî'nin Tenzih Anlayışı ve Haberî Sıfatlara Yaklaşımı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Çınar, Bayram. *Din-Siyaset İlişkisi Açısından Me'mun Dönemi Mihnesi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Çınar, Mahmut. *Nübüvvet İnancı Bağlamında Şa'rânî'nin İbnü'l-Arabî Yorumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Çobanoğlu, Abdullah. *Sa'duddîn Taftâzânî'de Ahlâk Anlayışı*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Dalkılıç, Mehmet. *İtikâdî İslâm Mezheplerinde Rûh Kavramı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Delen, Halil İbrahim. *Ebü'l-Hüseyin el-Basrî'nin Kelam Sistemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Demir, Abdullah. *Ebû İshâk Zâhid es-Saffâr'ın Kelâm Yöntemi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Demir, Ahmet İshak. *Cumhuriyet Dönemi Aydınlarının İslama Bakışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Demir, Fethi. *Eş'arîlikte İman-Amel İlişkisi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Doktora Tezi, 2021.

Demir, Hilmi. *Delil ve İstidlâlin Mantıkî Yapısı-İlk Dönem Sünnî Kelâm Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Demir, Osman. *İlk Dönem Kelâmcılarında Sebep-Sonuç İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Demir, Osman Nuri. *Mâtürîdî'de İnsan Tasavvuru*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Demirci, Osman. *Osmanlı Medreselerinde Kelam Öğretimi (İznik, Bursa, Edirne, İstanbul)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Demirtaş, Bayram. *Dinî Görüş ve Düşünceleri Sebebi ile Teröre Karışmış Kişiler ve Söylemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Doğan, Hacı İsmail. *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ile Nûreddin es-Sâbûnî'nin Nübüvvet Anlayışlarının Mukayesesi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Doğan, Hüseyin. *İlk Dönem İslam Kelamcılarında Dinsel Metinleri Anlama ve Tevil Problemi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Doğan, İsa. *Zeydiyye Mezhebi'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.

Doğan, Lütfi. *Ahmed b. Muhammed b. Furaki'ye Kadar Eş'ari Ekolü ve "en-Nizâmî fi Usuli'd-din" Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1960.

Doğan, Recep. *Kur'an'a Göre İnsanın Evrendeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Dorman, Mustafa Emre. *Deizm ve Eleştirisi: Tarihsel ve Teolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Durmuş, Hünkar. *Dinsel İnanışlar ve Mitolojik Unsurlar Açısından Şeytan Algısı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Durmuş, Nuray. *Mu'tezile'nin Eş'arî Eleştirisi (Tevhid Örneği)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Dündar, Muhammed Mücahid. *Teşekkül Dönemi Kelâm Problemlerine Devrin Siyâsî-Sosyal Hâdiselerinin Etkileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Düzen, İbrahim. *Aziz Nesefi'nin Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1974.

Düzgün, Şaban Ali. *Nesefi ve Müslüman Filozoflarda Allah-Alem İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.

Efe, Muhammet Emin. *Eş'arîliğin Mağrip'e Yayılma Süreci*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Eker, Nazlı. *Gazzâlî Öncesi Ehl-i Sünnet Kelamı Bağlamında Kelam-Felsefe İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Eliş, Veysel. *Câhız'ın Tabiat Felsefesinde Evrimin İmkânı*. Siirt: Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Elmalı, Sezgin. *Şerhu'l-Akâid Literatürü ve Kulların Fülleri Bağlamında Kângırî Hâşiyesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Emirdağı, Haşim. *İbnü'l-Vezir'in Hayatı, Şahsiyeti, Metodu ve Kelami Görüşleri*. Kayseri: Erciyes

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Eraslan, Yunus. *Erken Dönemden Hanefi-Matüridi Kelam Sisteminin Tasavvufla İlişkisi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Er, Enes. *İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'de İmâmet Teorisi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Erdem, Fatma Aygün. *Mâtürîdî'ye Göre Allah'ın Varlığını Aklen Bilmenin İmânı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Erdem, Hüseyin Sabri. *Tabsire'ye Semantik Yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988.

Erdem, Talha. *Kur'an'da Cennet ve Cehennem Sahneleriyle Verilmek İstenen Mesajlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Erdemci, Cemalettin. *Mukaddimin Kelamında Nassı Anlama Sorunu ve Aşırı Yorum*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Erdinç, Ziya. *Teftâzânî'de Bilgi Teorisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Erdoğan, İbrahim Halil. *Nübüvvetin İspatı Bağlamında Fahreddin er-Râzî'nin İ'câzu'l-Kur'an Görüşü*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Erel, Sami Turan. *Kādî Abdülcebbâr'da İdrak Teorisi*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Ergül, Ömer. *Şemseddin Semerkandi'de Nefs Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Erjan, Kalmahan. *İmam-ı Maturidi'de Peygamberlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Erkol, Ahmet. *Kelam İlmine Yöneltilen Eleştiriler: Selef Alimleri ve Gazali Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Eryiğit, Adem. *İbn Teymiyye'de Siyaset Nazariyesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Erzi, Mesut. *Kâdî Abdülcebbâr'da Akıl ve Dil*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Esen, Muammer. *Ehl-i Sünnet Kavramının Doğuşu ve Sünni Anlayışlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Evkuran, Mehmet. *Ehl-i Sünnet Siyaset Düşüncesinin Yapısı ve Sorunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Eyibil, İrfan. *Abdülkâhir el-Bağdâdî'nin Esmâ ve Sıfat Anlayışı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Fatiş, Emrullah. *Kur'an'da Hz. İsa ve Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Fidanboy, Ömer. *Burhânüddîn en-Nesefî'nin Allah Anlayışı -İsimler ve Sıfatlar-*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Galmamatov, Atabek. *Hibetullah et-Türkistânî ve Şerhu Akîdeti't-Tahâvî Adlı Eserinin Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Gecekuşu Demirbaş, Nisa. *Büveyhîler Dönemi Kelam Çalışmaları*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Geçit, Mehmet Salih. *İslam Kelamında Siyaset ve İmamet Tartışmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Genç, Cafer. *İslam Düşüncesi Bağlamında İlahilik-Beşerilik Tartışmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Genç, Hafzullah. *Tecrîdü'l-itikâd ve Şerhleri Bağlamında Tûsî'nin Kelam Anlayışı*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Gençdoğan, Elmas Gülhan. *Kelam-Fıkıh Usulü İlişkisi -Fıkıh Usulünün İnşaında Kelamın Belirleyiciliği-*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Gökçe, Mehmet Cüneyt. *Muhammed b. Eşref es-Semerkandi ve Kelam İlmindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.

Güdekli, Hayrettin Nebi. *Kelâmın Tümel Bir Disiplin Olarak İnşâsı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Gül, Ekrem Sefa. *Yakinî İmanın İmkân ve Mahiyeti*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Güler, İlhami. *Kur'ana Göre Allah ve Ahiret İnancının Ahlak ile İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.

Gülverdi, Selim. *İmam Mâtürîdî'ye Göre Gayb Meselesi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Gümüşoğlu, Hasan. *İslâm Akide Sisteminde İmamet*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Gün, Faruk. *Kelâm İlminde Gayb Âlemi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Günal, Tuğba. *Kelam'da Nefs Fenomenolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Günaydın, Fatma. *Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Günaydın, Necati. *Fahruddîn er-Râzî'nin Mu'tezile Atıfları ve Eleştirileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Gündoğar, Hamdi. *İtikatta Sünnetin Yeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Gündüz, Ramazan. *Gazâlî'nin Bâtınîlerle Mücadelesinin Kelamî Tahlili*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Günel, Mehmet Emin. *Kâdî Abdülcebbâr ve Ebu'l-Muîn en-Nesefî'ye Göre Va'd ve Vaîd Meselesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Güner, Esma. *Basra ve Bağdat Mu'tezilîleri'nin Cevher ve Araza Dair Farklılıkları Ebû Hâşim ve Kâ'bî Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Güngör, Fatih. *Hindu Milliyetçiliğinin İlham Kaynağı Dayananda'nın İslam'a Yönelttiği Eleştiriler ve Nânevtevî'nin Reddiyesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Gür, Eyüp. *Mâverdî'ye Göre Nübüvvetin İspatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Hafızoğlu, Ayşegül. *İnsan-Allah İlişkisinin Duygusal Boyutu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Hafızoğlu, Yakup. *Kelâmda Düalist Teoloji Eleştirisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Hallak, Miray. *Cahiz'ın Kitab'ul-Hayevan'ı Üzerine Antropolojik ve Teolojik İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Haral, Günay. *İslâm ve Hıristiyan İlâhiyatında Gâye ve Nizâm Deliline Metodik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Harman, Vezir. *Seyfeddin Âmidî'nin Kelâm Sisteminde Usûlü'd-dîn ve Usûlü'l-fıkh İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Hergüner, Esra. *İsrâîliyyâtın İslam Kelamına Etkisi Bağlamında Beklenen Kurtarıcı Düşüncesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Hussein Ahmed, Saadoon. *Hüsün-Kubuh Meselesinin Kâdî Abdulcebbâr ve Fahreddin er-Râzî'de Karşılaştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Hussein Ali, Muhammed. *Şia Perspektifinden Bağdat Mutezile'sinin Şiileşmesi İddiasının Geçerliliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Işık, Harun. *Maturidi'ye Göre Kaza ve Kader*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Işık, Kemal. *Mu'tezilenin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1964.

İbiş, Fatih. *Özne-Metin İlişkisinin Metodik ve Teolojik Boyutu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

İbrahim, Yasin. *Bediüzzaman Said Nursi'nin Esmâü'l-Hüsnâ Konusundaki Metodu*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

İlhan, Mehmet. *Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin Kelâmî Görüşleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

İmamoğlugil, Hatice Kübra. *Son İlahi Hitabın (Kur'ân) Tarihselliği ve Mesajının Evrenselliği Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

İnan, Sait. *Hicri Birinci Yüzyılda Hadis Kitâbeti (Hz. Peygamber Sonrası)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

İnce, Hanifi. *Kur'ân'da İnanç Tercihlerinin Toplumsal Değişime Etkisi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

İpek, Mikail. *Mu'tezile'nin Nübüvvet Savunması*. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

İrven, Nurullah. *Nedensellik Bağlamında Arap Dili Belagatının Doğuşu ve Gelişimi*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

İşcan, Mehmet Zeki. *Muhammed Abduh'un Dini ve Siyasi Görüşleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

İshak, Halis. *Peygamberlik İçin Gerekli Sıfatlar Açısından Hz. Peygamber'in Fetaneti*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Jilili, Abulizi. *Kazanlı Alim Kursavî'nin Eş-Şerhu'l Cedîd Ale'l-Akâidi'n-Nesefiyye Adlı Eseri ve Kelâmî Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Kahraman, Hüseyin. *Cüveynî'de İlliyet Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Kahraman, Mustafa. *Müslüman Kelâmında Peygamber'in Görevi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Kalberdiev, Abdilaziz. *(Tarihten Günümüze) Kırgızların Allah Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Kalyoncu, Ayşe. *Kelami Açıdan Kur'an'ın Anlaşılması: Metin-Olgu-Yorum Münasebeti*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Kandemir, Ahmet Mekin. *Mu'tezile Kelâmında Tabiî Nedensellik Düşüncesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Kanter, Özden. *Rağıb İsfehânî'nin Kelam Anlayışı: Kelamda Semantik Yöntem*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Kaplan, İbrahim. *Erken Dönem Müslüman-Hıristiyan Teolojik İlişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Karaağaç, Hilmi. *Hasan Hanefi'nin Kelam İlmini Yenileme Projesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Karabulut, Ülfer. *Devvânî'de İlâhî İlim*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Karaçoban, Ethem. *Gebze ve Çevresinde Yaygın İnanışlar ve Kelâm Açısından Kaynakları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Karadaş, Cağfer. *Muhyiddin İbn'Arabi'nin İtikadi Görüşleri (İlahiyat Konuları)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.

Karadaş, Cağfer. "Günümüz Türkiye'sinde Kelâm İlmi". *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (2009), 129-151.

Karadaş, Cağfer. "Yüksek Lisans ve Doktora Çalışmaları ile İlgili Bazı Mülahazalarım". *XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı & Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*. ed. Hulusi Arslan - Mustafa Bozkurt. Malatya: İnönü Üniversitesi Matbaası, 2012, 549-553.

Karadeniz, Osman. *Mûcize Problemi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1984.

Karagöz, Nail. *Hanefî-Mâturidî Gelenekte Kıyas İçerikli İstidlâl: Hulviyyât Örneği*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Karagöz, Numan. *Mâtürîdî Kelâmcılarda Dehriyye Eleştirisi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Karahan, Fatma Bayraktar. *Dua-Kader İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Karakaya, Nejdet. *Kur'an'da Beş Duyu ve Algı*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Karaman, Fatih. *Kur'an'a Göre İnsan İradesini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Karaman, Fikret. *Hz. Peygamber'in Tebliğinde Usul ve İman Esasları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.

Karatay, Mustafa. *Hanbelîliğin Eş'arîleşmesi (Hicri IV.-VI. Yüzyılda Bağdat Örneği)*. Ankara: Ankara

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Kasar, Veysel. *Halimi'ye Ait Şuabu'l İman Adlı Eserinde Kelam*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Kaş, Murat. *Seyyid Şerif Cürcânî'de Zihnî Varlık*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Kavşut, Muhammet Sait. *El-hikmetü'l-müteâliye: Molla Sadrâ'nın Felsefi-Kelâmi Düşüncesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Kaya, Sibel. *Mu'tezile'de 'Vücûb Alellah' Düşüncesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Kaya, Veysel. *Felsefî Kelâm Çerçevesinde İbn Sînâ'nın Kelâma Etkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Kayışoğlu, Nurullah. *Bireysel Sorumluluk ve Teolojik Temelleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Kaysıcı, Cafer. *Kur'an'a Göre Mükafat ve Ceza*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Kazan, Faruk. *Mollâ Câmî'nin Kelam Anlayışı*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Kazanç, Fethi Kerim. *Gazzali Öncesi Ehl-i Sünnet Kelamında Ahlak Düşüncesinin Bir Çözümlemesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Kelpetin Arpaguş, Hatice. *Yaygın İslam Anlayışı (Klasik Dönem Osmanlı Geleneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Keskin, Halife. *Allah-Alem İlişkisinde İlim Sıfatı ve İlgili Bazı Problemler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Kılavuz, Ahmet Saim. *İman ile Küfür Arasındaki Sınır (İman Küfür Sınırı)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1979.

Kılavuz, Ulvi Murat. *İslâm Kelâmında Kozmolojik Delil (Hudûs-İmkân)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Kılıç, Mehmet Şükrü. *İlk Dönem Sünnî Kelamında Ulûhiyet Anlayışı – Tahâvî ve Mâtürîdî Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Kır, Bilal. *Dırâr b. Amr - Kelâm İlmindeki Konumu ve Önemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Kılaç, Fatıma Sümeyye. *Sadrüşşerîa'nın Osmanlı Kelâmına Etkisi: Hüsün-Kubuh Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Kıyıcı, Burhaneddin. *İbn Teymiyye'de Akıl-Nakil İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Koca, Muhammet Ali. *Seyyid Şerîf Cürcânî'de Nefsin Mahiyeti ve Bilgi Teorisi*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Koçak, Muhammet. *İslam Düşüncesinde Varlık ve Yaşam Değeri Açısından İnsan*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Koçar, Musa. *Eleştirel Açıdan Said Nursi'nin Kelami Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Koç, Zeynep Hümeyra. *Ebû'l-Kāsım El-Ka'bî El-Belhî'de Bilgi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Koloğlu, Orhan Şener. *Cübbailer'in Kelam Sistemi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Koltaş, Nurullah. *Batıdaki Gelenekselci Ekolün Kelami Konulara Yaklaşımı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Korkmazgöz, Rıza. *Kur'an'da Tarih Algısı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Koyuncu, Süleyman. *Kur'an'da İnsanın Yaratılışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Köç, İbrahim. *Mutezile'nin Tarihsel Gelişiminde Amr b. Ubeyd'in Yeri*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Köksal, Emre. *Sünnî ve Mu'tezilî Yaklaşımlar Bağlamında İlk Dönem Nübüvvet Tartışmaları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Kubat, Mehmet. *İslam'ın İlk Döneminde İtikadi İhtilaflar ve Sebepleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Kurt, Erkan. *Tabiatın Varoluşunda Yaratılış İlkesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Kurt, Hasan. *İslâm İnancına Göre Nifâk ve Münâfık*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Macit, Nadim. *Kur'an'a Göre Şirk*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.

Mahitapoğlu, Mahmut Yusuf. *İslâm Akidesinin Modern Deist Söylemlere Cevabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Mahmoud, Ramy. *Fâtımîler Dönemi İsmâilî İnanç Sistemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Malkoç, Mehmet. *Klasik Dönem Mâtürîdiyye'de Kıyâmet ve Âhiret*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Maraz, Hüseyin. *Mu'tezile'de İstihkak Teorisi (Mükâfat ve Cezanın Hak Edilmesi)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Marulcu, Hasan Tevfik. *İslâm Kelâmı Açısından Hıristiyan Tanrı Tasavvuru Zât-Sıfat İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Mavil, Kılıç Aslan. *Klasik Dönem Mâtürîdiyye Kelâm'ında Te'vîl Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Maviş, Nezir. *İmamet Doktrininin Şia-İmamiyye İnançlarının Şekillenmesindeki Etkisi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Memiş, Murat. *Kâdı Abdülcebbâr'da Bilgi Problemi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Menekşe, Aslı. *Deistik Yaklaşımlar Karşısında Kelamın Ulûhiyet Anlayışı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Mert, Muhit. *Kazâ-Kader Dairesinde Rızık ve İktisadi Hayat*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.

Muhammed, Kadir Recep. *Ekmelüddîn Bâbertî ve Kelâm İlmindeki Yeri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Murad, Charif. *Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî'ye Göre İnsan Hürriyeti*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Musahanov, Yuldus (Ali Yıldız Musahan). *Mâturidi'nin Mu'tezile Eleştirisi (Ebu'l-Kasım el-Ka'bî el-Belhî Bağlamında)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Namlı, Abdullah. *Kader İnancının Dini Temelleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Noori, Hussein Mohammed. *Mu'tezile ve Eş'arî Kelâmında Adâlet İlkesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Okumuş, Bünyamin. *İbn Teymiyye'nin Peygamberlik Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Okumuş, Namık Kemal. *Kelam'da Ecel Problemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Okşar, Yusuf. *Şemsüddin Muhammed b. Eşref es-Semerkandî'nin İlmü'l-Âfâk ve'l-Enfüs Adlı Eserinin Tahkiki, Tercümesi ve Değerlendirmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Oral, Osman. *Maturidi'nin Hikmet Anlayışı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Ödemiş, Mehmet. *Kelâmî Açısından Nörobilim Verileri Bağlamında İrade Özgürlüğü*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Öge, Ali. *Şeyhu'l-İslam İbn Kemal'in Sünnilik Anlayışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Öge, Sinan. *İlâhi Kelâmın Yapısı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Öğük, Emine. *Mâtürîdî'nin Düşünce Sisteminde Şer-Hikmet İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Önal, Recep. *Mâtürîdî'ye Göre İslâm Dışı Dinler*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Özarslan, Selim. *İslam Kelamında Ölüm ve Ölüm Ötesi Doktrini*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Özaykan, Cihan. *İbn Teymiyye'de Tümeller Sorunu ve Tabiatların Temellendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Özbek, Durmuş. *Sa'du'd-din Teftâzâni ve Nübüvvet Görüşü*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.

Özcan, Hanifi. *Mâtüridi'de Bilgi Problemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.

Özdemir Kardaş, Meryem. *Deistik Argümanlara Karşı Vahyin İmkân ve Gerekliliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Özdemir, Metin. *İslam Kelamında Kötülük Problemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Özden, Mustafa. *Müslüman Kelamında Sekülerleşme Süreci*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Özdil, Ahmet Nusret. *İbn Sînâ ve Fahreddin Râzî'nin Zaman Anlayışları ve İhtilafları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Özdinç, Rıdvan. *Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde İrade Hürriyeti (1908-1918)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Özel, Mehmet. *Vehhabilik Akaidi ve Kelam İlmi Açısından Değerlendirilmesi*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Özerol, Mehmet Fatih. *İbnü'l-Melâhimî'nin Kelâm Sisteminde Tevhid Anlayışı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Özervarlı, M. Said. *Son Dönem Kelam İlminde Metot*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.

Özgen, Mustafa. *İmâm-ı Rabbânî'nin Kelâmî Görüşleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Özten, Ersan. *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Öz, Ruhullah. *Antropomorfist Tanrı Tasavvuruna Karşı Fahreddin er-Râzî'nin Tenzih Anlayışı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Özvarinli, Ahmet. *Mustafa Sabri Efendi'nin Nübüvvet Anlayışı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Öztürk, Halil (Çurak). *Abdülkerîm Şehristânî'nin Kelâmî Görüşleri*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Öztürk, Mustafa Bilal. *Mukaddimât-ı Erbaa Hâşiyelerinde Kelâmî Tartışmalar (Alâeddin Arabî Bağlamında)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Öztürk, Resul. *Cebri Düşüncenin Yaygınlaşmasında Siyasi İktidarın Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Öztürk, Şaban. *Kelâm İlminde Terâdüf*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Öztürk, Yener. *Kur'an-ı Kerim'in Ahiretin Varlığını İspat ve İkna Metodu*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Öztürk, Yunus. *Kelâm-Metafizik İlişkisi (Fârâbî Eksenli Bir İnceleme)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Paslı, Cemil. *Kelam İlminde Yenilik Arayışları ve M. Şerefeddin Yaltkaya'nın İctimai Kelam Projesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Pınar, Fatma. *Seyyid Kutub'un Kelam Sistemi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Polat, Kerim. *İbn Teymiyye'nin Tevhid Anlayışı ve Vehhabiliğe Etkileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Sadıker, Ömer. *Ebû Şekûr es-Sâlimî'nin Kelam Anlayışı*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Sancar, Faruk. *Kelam ve Tasavvuf Açısından Nübüvvet: Fahreddin er-Râzî ve Ibnü'l-Arabî Örneği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Sancar, Muhammed Mustafa. *İlâhî Sıfatlar Ekseninde Eş'arî Kelâmının Değişim Süreci*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Sarıbulak, Zekerya. *Ebu Hanife'den Matüridî'ye Hanefî İtikadının Gelişim Süreci*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Sarıcı, Cemil. *Kâdî Abdülcebbâr'ın Bâtınîlik Eleştirisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Sarıkaya, Berat. *Genlere Müdahale-İlahi Kader İlişkisi ve Doğurduğu Bazı Teolojik Problemler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Sarıtoprak, Zeki. *İslâm İnancı Açısından Deccal*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Serdar, Murat. *İbn Hazm'ın Kelami Görüşleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Seven, Zuha Döndü. *Elmalılı Hamdi Yazır'da Allah Âlem ve İnsan Tasavvuru*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Sinanoğlu, Abdulhamit. *Mu'tezile Düşüncesinde İnsan Hürriyeti*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Sinanoğlu, Mustafa. *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Sinanoğlu, Mustafa. "Türkiye'de Son Dönem Kelâm Çalışmaları: Gelenek ve Modernite Arasında Bir Arayış". *Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2007, 115-139.

Soğukoğlu, Fehmi. *Sûfî ve Şîîlerde Bilgi Anlayışı (Doğuşundan V/XI. Yüzyıla Kadar)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Solmaz, Latif. *Ebû Mansûr Muhammed Mâtüridî'de Günah Meselesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Soyal, Fikret. *İlk Dönem İslâm Kelâmcılarının Teslis Eleştirileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Soylu, Davut. *Şiblî Nu'mânî ve Abdüllatif Harpûtî'de İlm-i Kelamın Yenilenmesi (Karşılaştırmalı Akide Çalışması)*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Soysal, Mehmet Fatih. *Ali Kuşçu'nun Şerhu Tecrîdi'l-Kelâm'ından Usûl-i Selâse Konularının Tahkiki ve Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Sönmez, Mustafa. *İhya Hareketlerinde Mevdudi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Sönmez, Vecihi. *İnsanlığın Nübüvvet Anlayışı ve Ebu'l Muin en-Nesefi ile Seyfuddin el-Amidi'nin Nübüvveti İspat Metodları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Suluoğlu, Muhammet Hanefi. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kelâm İlminde Yenilenme Girişimleri*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Suyargulov, Rifat. *İdil-Ural Bölgesi Ceditçilerinin Temel Kelamî Meselelere Bakışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Sünger, Adem. *Akāid-İ Adudiyye Literatüründe Efʿâl-İ İbâd Meselesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Süruri, Ahmet. *Taşköprîzâde'nin el-Meâlim'i ve Kelamî Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Süt, Abdulnasır. *Kadı Abdulcebbar'ın Ahlak Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Şahin, Hüseyin. *Tanrı'yı İspatta Klasik ve Çağdaş Teistik Delillerin Karşılaştırılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Şahin, Mehmet Kenan. *Eş'arî Kelamcılarla Meşşâî Filozoflar Arasındaki Tartışmalarda Bilgi Sorununun Tahlili*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Şahinalp, Hacer. *Kur'an'da Din Hürriyeti*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Şaşa, Mehmet. *Kelam ve Tasavvuf Açısından Marifetullah*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Şavlı, Mehmet Reşat. *İslâm Düşüncesinde Hikmet Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Şeker, Fatih Mehmet. *İslâmlaşma Sürecinde Türklerin İslâm Tasavvuru*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Şeker, Zeynep. *Mütekaddimîn Dönem Kelâmında Arazlar Meselesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Şenel, Lütfi. *İslâmda İlk İhtilâfların Fırkaların Çıkışına Tesiri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.

Şensoy, Güvenç. *Sadruşşerîa'da Varlık ve Ulûhiyyet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Şeyhhasan, Münzir. *İbrahim el-Halebî el-Medârî ve el-Lüm'a Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Şık, İsmail. *Mahmud b. Zeyd el-Lamişi'nin Kelam Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Şimşek, Özkan. *Geç Dönem Mu'tezile Kelâmında Yöntem*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Şirinov, Agil. *Nasîruddîn Tûsî'de Varlık ve Ulûhiyyet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Tanrıbilir, Tarık. *Şemsüddin Semerkandî'de Ontoloji ve Epistemoloji Bağlamında Kelam-Felsefe Etkileşimi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Tanrıkulu, Sadık. *Modern Mısır'da Nübüvvet Tartışmaları -Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi ve Muhammed Ferid Vecdi Örneği-*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Taşçı, Özcan. *Takiyyüddin Necrani'nin Mu'tezile Bilgi Teorisindeki Yeri ve Önemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Taşpınar, Halil. *Muhammed Abduh'un Tevhîd, Nübüvvet ve Ef'âl-i İbâd Meselelerine Bakışı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Taşdelen, Mehmet. *Mâturîdî'nin Düşüncesinde Emri Bi'l-Ma'rûf ve Nehyi Ani'l-Münker*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Taşkın, Bilal. *Müteahhir Dönem Kelâmında Bir Umûr-i Âmme Kavramı Olarak Varlıkla İlgili Tartışmalar: Teftâzânî Örneği*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Tahirova, Adile. *Kâdî Abdülcebbâr ve Ebü'l-Muîn en-Nesefî'ye Göre Nübüvvetin Gerekliliği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Tekin, Ayşe Betül. *Tusi'nin Tecridü'l-İtikad'ı ve Şerhlerinde Varlık ve Mahiyet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Terzioğlu, Hülya (Kır). *İslam İnançları Açısından Din-Dünya İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Tığlı, Asiye. *İran'da Yenilikçi Dini Düşünce Hareketi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Timurlenk, Ahmet Hamdi. *Kelamda ve Yeni Fizikte Âlemin/Evrenin Sonluluğu Meselesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Tiryakioğlu, Ümmehan. *Kelamın Haber Teorisi Bağlamında Ebü'l-Hüseyin el-Basrî'nin Fıkıh Usûlüne Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Topaloğlu, Bekir. *İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacib)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1971.

Topaloğlu, Bekir. "Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler". *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2004, 65-73.

Toprak, İbrahim. *Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delil Olan İnsanî Özellikler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Toprak, Mehmet. *Ayetullah Hûî'nin Hayatı Eserleri ve Şîî-İmâmî Düşünceye Katkıları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Toprak, Süleyman. *İslâmda Kabir İnancı ve Hayatı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.

Tözluyurt, Mehmet. *Allah İnsan İlişkisinin Aşamaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Tuğral, Süleyman. *Kur'ân'da Değerler Sistemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Tunagöz, Tuna. *Ebû'l-Berakât el-Bağdâdî'de Tanrı Düşüncesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Turan, Hasan Sefa. *Şerhu'l-Akāid Hâşiyelerinde Varlık ve Ulûhiyyet*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Turhan, Ayşe. *Mu'tezile Kelamında Adalet İlkesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Turgut, Ali Kürşat. *İbn Nefis'te İnsanın Zihinsel Tekamülü*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Turgut, Hasan. *Gazzâlî ve İbn Teymiyye'de Kelâm-Mantık İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Turgut, Hüsnü. *Fahreddin Râzî'nin Kelam Yöntemi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Türcan, Galip. *Kur'an'da Ahiret İnancı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Türkmen, Hasan. *Mu'tezile'de Kelamullah ve Mahiyeti*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Türkmen, Ömür. *Muhammed b. Abdüsseyyid b. Şuayb el-Kişşî'nin "Kitâbü't-Temhîd fî Beyâni't-Tevhîd" Adlı Eserinin Tahkîk ve Tahlili*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,

2002.

Uğurlu, Ekrem. *Adudüddin el-Îcî'de Varlık*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Uğuzman Genel, Fatma. *Kelâmda Adalet Kavramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Ulutaş, Yasin. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Döneminde Mucize Anlayışları*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Uysal, Ekrem. *Eş'arî Kelam Sisteminin Kurumsallaşma Süreci*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Ünal, Yaşar. *İnsan Egemenliğinin Teolojik Temelleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Ünsal, Ali. *Hıristiyanların İslam'a Bakışı (Washington DC Bölgesi Örneği)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Ünsal, Mehmet Fadıl. *Adudüddin el-Îcî'de Ulûhiyyet Anlayışı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Ünverdi, Mustafa. *İmanda Taklid ve Tahkik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Ünverdi, Veysi. *Kâdî Abdulcabbâr'da İrâde*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Yağlı Mavil, Hikmet. *Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin Kelâm Sistemi ve Kaynakları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Yalçın, Ebubekir. *Ebû'l-Muîn en-Nesefî'de Tenzih Düşüncesi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Yalçın, Hamdi. *Cevheretü't-Tevhîd Şerhlerinde Mu'tezile Eleştirisi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Yalçınkaya, Mustafa. *Mâtürîdî'de İman-Amel İlişkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Yanbay, Yakub Ömer. *İmanın Oluşumunda Metodik Şüphe*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Yar, Erkan. *Müslüman Kelamında Ruh-Beden İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Yaşar, Muhammed Yuşa. *Kâdî Beyzâvî'de Varlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Yavuz, Ali Fikri. *Şemseddin Semerkandi'de Bilgi Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Yavuz, Salih Sabri. *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Yavuz, Sercan. *Müteahhir Dönem Kelâmında Ma'dûm Problemi*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Yavuz, Yusuf Şevki. *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.

Yavuzer, Süleyman. *İlk Dönem Klasik Kelâm Tartışmaları ve Dayanakları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Yazıcı, Hamza. *Kur'an'da İman-Ahlak İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Yazıcı, Muhammet. *İbn Teymiyye'nin Mecmu'u Fetava İsimli Eserinde Ehl-i Bid'at Fırkalarına Bakışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Yeprem, Mustafa Saim. *İrade Hürriyeti ve İmam Maturîdî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1980.

Yeşilyurt, Temel. *Ebu'l-Berakat En-Nesefi ve Belli Başlı Kelami Görüşleri*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Yıldırım, Arif. *Allah'ın Tekvin Sıfatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Yıldırım, Ramazan. *Hilafetin Kaldırılış Sürecinde Tartışmaların Teolojik Temelleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Yıldız, Metin. *İbn Metteveyh'in Kozmoloji Anlayışı*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Yıldız, Mustafa. *Dinî İnanç Bağlamında Gazzâlî'nin ve David Hume'un Bilgi Teorileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Yıldız, Mücteba. *Kelam Açısından Sekülerizm ve Eleştirisi -Ahiret İnancı Bağlamında-*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Yılmaz, Ali Tarık Ziyat. *Mâtürîdî Âlimlerden Sığnâkî'nin et-Tesdîd fî Şerhi't-Temhîd Adlı Eserinin Tahkiki ve Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Yılmaz, Hayrettin. *İmam Rabbâni Ahmed Faruki Serhandi'de Nübüvvet Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986.

Yılmaz, Mustafa Selim. *Kumran Yazmaları'nın Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Yılmaz, Sabri. *Kadı Abdulcebbar ve Gazali'de Te'vil Problemi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Yörük, İsmail. *Şemsü'd-din Muhammed b. Eşref el-Hüseyni es-Semerkandi'nin Belli Başlı Kelami Görüşleri (Allah ve İman Anlayışı)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.

Yurdagür, Metin. *Kelâm'da Allah'ın Sıfatları Meselesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1984.

Yurtkuran, Muhammet. *Nasîrüddin Tûsî'de Nefsü'l-emr Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Yüce, Mustafa. *Ebü'l-Muîn en-Nesefî'de Bilgi Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Yücedoğru, Tevfik. *İslâm İtikadında Yaratılış*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Zafar, Abdul Basit. *Kâdî Abdulcebbâr'da Teolojik Antropoloji: İnsanın Mahiyeti Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.